

המכללה האקדמית נתניה

מחברת בחינה

משפט וכלכלה

מרצה: דר' עמיחי קרנר

מתרגל: דוד צורי

מחברת קורס מלאה, כוללת מבחן + פתרון לדוגמה

וטיפים לתקופת מבחנים!

נערך על ידי אוריה אוחנה, נציג משפטים ערב, שנה א'

תוכן העניינים

3-26.....חומר הקורס

27-32..... בחינה לדוגמה + פתרון

33 טיפים לתקופת בחינות

34..... טיסה בחינם לניו-יורק

שיעור ראשון-משפט וכלכלה

1. יסודות הניתוח הכלכלי (1-3)
2. ניתוח כלכלי של בעיות ציבוריות (4-9)
3. ניתוח כלכלי של המשפט (10-11)

יסודות הניתוח הכלכלי

שלושה תתי נושאים :

- א. מבוא
- ב. הנחת הרציונאליות
- ג. אמות המידה לבחירת תוצאות

מבוא

ננסה לענות על שתי שאלות

1. מהו מדע כלכלה ?
2. מזה משפט וכלכלה ?

מדע וכלכלה

לא מעט מלומדים הגדירו מזה מדע וכלכלה נתייחס לשניים מהם :

המלומד הראשון רובינס הגדיר את מדע הכלכלה כמדע שחוקר את התנהגות בני האדם כקשר בין מטרות לבין אמצעים שמצויים במחסור ושניתנים לשימושים חלופיים.

המלומד השני קנטו הגדיר מאוחר יותר את מדע הכלכלה כמדע בחירה בתנאי מחסור.

מתוך שתי ההגדרות האלה ובהגדרות נוספים האלמנטים המרכזיים שבהם זה **מחסור ובחירה**.

מחסור-מצב שהו הצרכים האנושיים שלנו עולים על משאבים שעומדים לרשותנו. מחסור מוביל למצב שבו יהיה רצון אופטימיזציה (מקסימום) כלומר, ניצול היעיל של אותו משאב שנמצא במחסור.

מוצר כלכלי- מוצר שיש לגביו מחסור כאשר המטרה של הכלכלה הוא לנבא את חלוקת המשאב באופן האופטימלי ביותר. דוגמא: בהישרדות יש שק אורז הם צריכים לחלק את האורז במקסימום.

בחירה-(עלות חלופית)- הגורם שמסייע לנו להחליט איך לחלק את המשאבים שברשותנו.

שאנחנו מתייחסים לבחירה אנחנו מתייחסים לשני שאלות:

1. מה המחיר שאנחנו מוכנים לשלם בעד שימוש במוצר מסויים
2. כמה זה עולה לי במונחים של הפסד בתחומים אחרים

שתי השאלות האלה נועדו לסייע לנו לקבל את ההחלטות לגבי ההקצאה היעילה של המשאב. אצל רובנו משאבים כמו זמן וכסף נמצאים במחסור ולכן את המשאבים האלה אנחנו צריכים לנצל בצורה אופטימלית.

שני השאלות האלה מבחינה כלכלית מושגית מתייחסות לשני סוגי עלויות.

- א. **עלות חשבונאית**- עלות של פעולה מסויימת מבחינת השווי הכספי שלה. למשל: אם אני הולך לים עם הילדים העלות של הדלק, החניון והעלות של הכניסה.
- ב. **עלות כלכלית**- הוויתור על התועלת שיכולתי להפיק מצריכה של מוצרים אחרים בזכות השימוש באותו משאב. למשל: אם אני הולך לים עם הילדים אני ויתרתי על היכולת לעבוד באותו זמן. כלומר, ויתרתי על התועלת שיכולתי להפיק. לדוגמא: ילד קיבל 100 שקל 5 שקל עולה שוקולד ו25 שקל עולה משחק מחשב אם הילד בחר במשחק מחשב הוא ויתר על 5 חפיסות שוקולד.

הדרך הראשונה שהגדרנו באמצעות שני אלמנטים מחסור ובחירה

דרך נוספת להגדיר להגדיר מדע וכלכלה היא באמצעות השיטה המדעית

באמצעות השיטה המדעית מנסים לנתח התנהגות אנושית בסיטואציות נתונות באמצעות שלושה שלבים:

שלב ראשון- לתאר את המציאות באמצעות מספר מוגבל של הנחות מופשטות.

שלב שני- להפעיל מודל כלכלי או מתמטי על אותה מציאות מופשטת שהגדרנו בשלב הראשון או במילים אחרות לנסות למצוא את הקשר בין שני משתנים שמצויים במודל.

שלב שלישי- להסיק מסקנות לגבי המציאות האמיתית מתוך תוצאות המודל.

דוגמא לשיטה המדעית: מודל של היצע וביקוש (בשוק תחרותי) כאשר במסגרת המודל הכלכלי אנחנו מניחים מספר הנחות שלא תמיד תואמות את המציאות. אותן הנחות אלו הכנסות קבועות של הצרכנים, המחירים של המוצרים התחליפיים נשארים קבועים והטעמים של הצרכנים לא משתנים.

למשל ישנו מודל כלכלי שבודק את היחס בין הכמות של מוצר מסוים לבין המחיר כמו למשל כמות הנפט או המחסור בנפט לעומת העלייה במחירי הדלק. אותו הדבר גם ביחס למחירי הדירות שמושפעים מכמות הדירות שנמצאות בשוק.

משפט וכלכלה

השילוב בין משפט וכלכלה הוא לא חדש. המערכת המשפטית מטפלת בבעיות כלכליות בהסדרים משפטיים משפיעים על הפעילות הכלכלית. זוהי **הגישה השינה** של משפט וכלכלה כלומר, חוק בנק ישראל או קביעת הנגיד הוא החלטה שמשפיעה היא החלטה שמשפיעה על הפעילות הכלכלית.

עוד דוגמא: חוק הריבית הסדר משפטי שבו הוא קובע מה יהיה שיעור הריבית במשק כאשר זה הסדר משפטי שמשפיע על הפעילות הכלכלית.

הגישה החדשה- לא מצטמצמת לתחומים האלה אלה מחליטה או רואה בכל מערכת המשפט בין אם זה משפט ציבורי פרטי פרודורהודיני משפחה כיכולת לניתוח כלכלי.

יש שני דרכים להסתכל על הניתוח הכלכלי:

הדרך הראשונה- על בסיס סוג המודלים שמופעלים

הדרך השנייה- היא על בסיס רמת הקשיחות של ההנחות התנהגותיות שמופעלות.

משפט וכלכלה

(ניתוח כלכלי של המשפט)

סוג המודלים שמופעלים

יש שני גישות:

- א. **פוזנר** - כאשר הגישה של פוזנר מנסה לייבא מודלים כלכליים כמו היצע וביקוש משווקים תחרותיים לשווקים שהם לא תחרותיים.
- ב. **הגישה השנייה**-בואו ניצור מודלים כלכליים חדשיים בשווקים לא תחרותיים:
 1. הוצאות העסקה
 2. תיאורית השליחות

רמת הקשיחות של ההנחות ההתנהגותיות שמופעלים

שלוש סוגי הנחות:

1. התנהגות הפרטים
2. התנהגות הפירמה
3. סוג האידואולוגיה

הגישה של שיקו - היא גישה של רמת קשיחות ביחס להנחות שהיא מאוד גבוהה. ביחס להתנהגות הפרטים - אסכולת שיקו מניחה שהפרטים יפעלו למקסם את האינטרס הכלכלי שלהם בלבד (עושר אישי בלבד). שיש להם לאותם פרטים יכולת מלאה לבחור את האופציה הטובה מבין האופציות שעומדת לרשותם שיש להם ידע מושלם ביחס למשפט ושתמיד כללי האחריות מדריכים את ההתנהגות שלהם.

מבחינת הפירמה - גם כאן הפירמה פועלת למיקסום הרווחים שלה (אין ספק ששיקו מתעלמת ממבנה השליטה בפירמה).

מבחינת סוג האידואולוגיה של שיקו מעדיפה פעילות במסגרת השוק דהיינו חוזים על פני התערבות ממשלתית ויצירת כללים משפטיים כלומר, הם יעדיפו יעילות על פני שיקולים של צדק חלוקתי.

הגישה של קלברזי - מהבחינה של התנהגות הפרטים קלברזי מניח שהפרטים מבקשים למקסם את האינטרס העצמי שלהם אבל אותו אינטרס הוא לאו דווקא כלכלי והוא לא חייב להיות האדם עצמו. אין לפי קלברזי הנחה אבסולוטית (מוחלטת) שהפרטים יודעים בהתנהגות שלהם מה טוב עבורם וגם כללי האחריות לא תמיד מדריכים אותם.

ביחס להתנהגות הפירמה רוצה למקסם את הרווחים שלה אבל היא לא יכולה מאחר והפירמה כוללת נכסים, מנהלים, פרטים ומופעלת ע"י שליחים.

מבחינת סוג האידואולוגיה גם כאן קלברזי מאמין בעליונות של פעילות השוק אבל הוא מכיר במושג שנקרא "כשלי שוק" שמחייבים התערבות ממשלתית ורגולציה או במילים אחרות המערכת המשפטית והרגולציה נתפסת ע"י קלברזי כמחזקת את פעילות השוק ולא כחלופית לה.

דוגמא מספר 1: אדם מבצע עבירה אם ורק אם הרווח או התועלת שצפוי לו מביצוע העבירה גדול מההפסד אם הוא ייתפס.

ההפסד של מבצע העבירה תלוי בשני מרכיבים:

- א. חומרת העונש
- ב. הסתברות שייתפס

במילים אחרות ההפסד של מבצע העבירה משקף את אלמנט ההרתעה כנגד או עבריון פוטנציאלי כדי שלא יבצע את אותה עבירה. המרכיב של חומרת העונש כולל עונש מאסר שמבחינת המנגנון שלו עולה כסף רב למדינה (שומרים, עורכי דין, אוכל, מנגנון לביקורים ועוד).

אם נשנה בחומרת העונש את העונש של מאסר בעונש של קנס באופן שבו אנחנו נשמור על אפקט ההרתעה כלפי העבריון הפוטנציאלי אנחנו ניצור מצב שמבחינת העבריון הפוטנציאלי ההרתעה תישאר יחד עם זה מבחינת המערכת הוולנו את העליות. דהיינו, הגדלנו את הרווחה המצרפית (כוללת).

דוגמא מספר 2: בוא נניח שבמכללה יש עשר עמדות מחשבים ויש לנו 30 סטודנטים שמעוניינים להשתמש בהם. המכללה חושבת על מספר אפשרויות איך להפעיל את עמדות המחשב. האפשרות הראשונה היא לחלק את הזמן באופן שוויוני בין כל הסטודנטים מה שיצור מצב שבו לכל סטודנט אין מספיק זמן להפעיל את המחשב. האפשרות השנייה ליצור אפשרות שבה כל סטודנט יציע סכום בשביל להשתמש במחשב ועשרה סטודנטים שיציעו את הסכום המירבי הם ישתמשו בזה. האפשרות השלישית זה שהמרצה קובע מי ישתמש ואוסר סחר בין הסטודנטים. לפי הניתוח הכלכלי אנחנו נקצה את המשאב שזה עמדת המחשב לפרט שיפיק את התועלת המירבית. במקרה שלנו, אנחנו מניחים שהפרט יכול להפיק את התועלת המירבית כאשר התועלת נמדדת על בסיס הנכונות לשלם. הנכונות לשלם של כל פרט משקפת לנו את התועלת שתוביל אותנו לרווחה המצרפית המקסימאלית.

דוגמא מספר 3: בוא נניח שאנחנו עוזרים פרלמנטרים ואנחנו מתלבטים בין שני אפשרויות לכלל משפטי או להצעת חוק. האפשרות הראשונה- שיש לנו שני שכנים שגרים אחד ליד השני ואחד מהם מעוניין לבנות את הגדר והכלל המשפטי שיקבע זה שאם השכן החליט לבנות את הגדר הוא יכול לאכוף על השכן השני את עלויות המימון. האפשרות השניה שגם אם השכן נהנה מבניית הגדר לא ניתן לחייב אותו בהוצאות מימון בניית הגדר.

	חובת השתתפות		אין חובת השתתפות	
	א'	ב'	א'	ב'
תועלת	6	6	6	6
עלות	5	5	10	0
רווח	1	1	-4	6
רווחה מצרפית	+2	+2		+2

החוק היום לא קובע באופן ברור לאיזה כלל עלינו לבחור למעט במקרים חריגים או לפי העיקרון של עשיית עושר ולא במשפט. החוק לא כופה על צד לשלם את ההוצאות של בניית הגדר. לפי הניתוח הכלכלי אנחנו נבחר באפשרות הראשונה שכן בניית הגדר מגדילה את הרווחה המצרפית. ההסבר לזה הוא שאם הגדר תבנה שני השכנים תגדל להם הרווחה ב-12 ואילו העלות היא 10. ולכן, הרווחה המצרפית תגדל +2.

ביחס לאפשרות השניה אם הפרטים מתנהגים בצורה רציונאלית התוצאה תהיה כל שכן ימתין שהשכן השני יבנה את הגדר ויווצר "כשל שוק" וכתוצאה מזה הגדר לא תבנה והרווחה המצרפית לא תגדל.

שיעור שני-הנחת הרציונאלית

אז מה זה הנחת הרציונאלית?

הנחת הרציונאליות זה הנחה שקובעת לנו איך הפרטים מתנהגים בחיי היום יום שלהם. בשונה מהכלכלה בפסיכולוגיה למשל כדי לראות איך הפרטים מתנהגים אנחנו נדרשים לערוך ניסויים, תצפיות או סקרים ולנבא את התנהגות של הפרטים. כאשר הנחת הרציונאליות היא הנחה שאנחנו מניחים אותה בניית החלכלי. יחד עם זה במציאות לא תמיד מתקיים.

מתי אנחנו זקוקים לאותה הנחה?

באופן כללי אנחנו זקוקים להנחה הרציונאליות בשני מצבים:

1. המצב הראשון- שיש לנו התנהגות מסויימת אנחנו נוכל ללמוד מאותה התנהגות מ היא התועלת שהפרטים מפיקים. למשל: שיש לנו יכולת לבחור בין שני אפשרויות ובחרתי באפשרות הראשונה ולא בשניה סימן שהתועלת שאני מפיק מהאפשרות הראשונה היא גדולה יותר מהתועלת שאני מפיק מבחירה של האפשרות השניה.
2. המצב השני- שיש לנו כללים משפטיים שנוכל לנבא את התוצאה הרצויה. למשל: אם יש כלל שאוסר לגנוב אז הפרט הרציונאלי לא יגנוב.

איך מגדירים את הנחת הרציונאליות?

הנחת הרציונאליות ניתנת להגדרה בשני אופנים חלופיים :

הגדרה ראשונה - התנהגות שבה הפרט ממקסם את התועלת האישית.

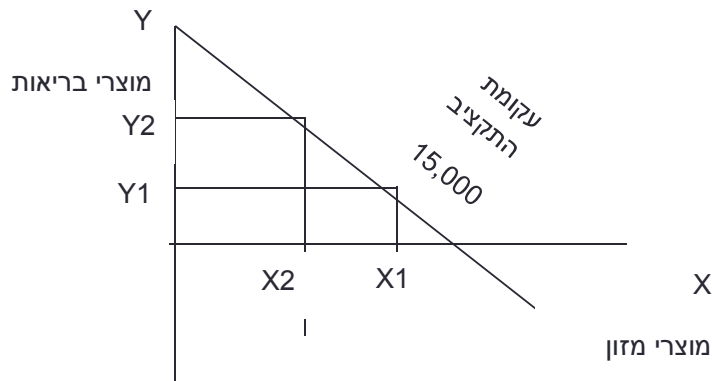
אדם רציונאלי פועל למקסום התועלת האישית שלו (עקומת האדישות) שנתונה לו עקומת התקציב או עקומת המשאבים. במילים אחרות, אנחנו רוצים להבין אם למישהו יש משכורת של 15,000 שקל מה המשמעות שהוא פועל באופן רציונאלי.

בשביל להסביר את זה אנחנו צריכים ליצור מציאות דמיונית שבה אנחנו צריכים להניח 2 הנחות :

הנחה ראשונה: בעולם הדמיוני הזה יש לנו רק 2 סלים של מוצרים שאדם צריך לבחור מהן. לסל אחד נקרא מוצרי מזון X ולסל השני נקרא מוצרי בריאות Y.

הנחה השנייה: שיש מגבלת תקציב שהיא בנויה רק על המשכורת החדשית ולצערנו, אין לנו הכנסות נוספות.

עקומת התקציב- זה עקומה שמתארת את סך כל האפשרויות של הפרט לרכוש שילוב של שני סלים המוצרים שנתון לנו התקציב. זאת אומרת, אם יש לנו תקציב של 15,000 שקל ונניח שרכשתי כמות מסויימת מ-Y למשל 5,000 שקל אז אני יכול לרכוש את היתרה מ-X שזה 10,000 שקל.

עקומת האדישות - עקומה שבה הפרט אדיש בין בחירה לכמות X_1 Y_1 לבין בחירה בכמות X_2 Y_2 מבחינת התועלת שהוא מפיק.

עקומת האדישות היא קעורה מכיוון ששיעור התחלופה בין איקס לוואי הוא משתנה ולא קבוע כמו בעקומת התקציב.

ההסבר לזה הוא שאם הפרט נמצא בנקודה שיש לו הרבה ממוצר Y הנכוונות שלו לוותר על אותו Y על מנת לזכות במעט X היא גדולה שכן מאותו X הוא יכול להפיק תועלת גדולה. לעומת זאת, אם אותו פרט נמצא במצב שיש לו מעט מ Y והרבה מ X שיעור התחלופה של אותו פרט יהיה עבור ההחלפה גבוה יותר. בשונה מהמצב שיש לנו מעקומת התקציב.

בהנחת הרציונאליות אנחנו מניחים שהפרט יבחר בנקודת ההשקה שבין עקומת האדישות למגבלת התקציב. בנקודה הזאת לפרט יהיה התועלת המקסימאלית (נקודה 4).

נסביר את זה באמצעות נקודות שסימנו על הגרף

נקודה אחת: היא מחוץ למגבלת התקציב. הפרט לא יכול להגיע אליה בתקציב או במשאבים הקיימים. נקודה שתיים: היא בתוך מגבלת התקציב. הפרט לא מנצל את כל התקציב או המשאבים שעומדים לרשותו. כתוצאה מכך, גם לא יכול להפיק את התועלת המקסימאלית. (לדוגמאת המחשבים הפרט מנצל שלוש עמדות מתו העשר).

נקודה שלישית: היא על מגבלת התקציב הפרט מנצל את כל התקציב שעומד לרשותו. אולם, ניצול התקציב או המשאבים לא מוביל להפקת התועלת המקסימאלית. (בדוגמאת המחשבים הפרט או המכללה מפעילה את כל עשר עמדות המחשבים אבל מי שמשתמש בזה לא מפיק תועלת מקסימאלית).

נקודה רביעית: היא על מגבלת התקציב ונמצאת בנקודת ההשקה עם עקומת האדישות. במקרה הזה הפרט מנצל את כל התקציב או את כל המשאבים שעומדים לרשותו ומפיק מזה את התועלת

המקסימאלית. (בדוגמאת המחשבים מפעילים את כל עמדת המחשבים ומי שמפעיל את זה מפיך את התועלת המקסימאלית).

הגדרה שניה-התנהגות עקבית של הפרט.

על מנת שהפרט יחשב כפרט רציונאלי הוא צריך לעמוד במספר דרישות:

1. הדרישה הראשונה- הנחת השלמות שהמשמעות שלה היא שהפרט תמיד יודע להשוות בין שני דברים. הוא יודע אם הוא מעדיף את מוצר A או מוצר B או הוא אדיש ביניהם.
2. הדרישה השנייה-הנחת הטרוניטיביות (תחלופה) – הנחה הזאת אומרת שאם A גדול מ b - אז B גדול מ- C אז A גדול מ-C.
3. הדרישה השלישית –אי תלות בהיצג המשמעות של ההנחה הזו זה שזה לא משנה איך נציג את האפשרויות ההעדפות של אותו פרט לא ישתנו. זאת אומרת, אם איי גדול מבי אז גם פונקציה אי יותר גדולה מפונקציה בי. ההסבר לזה, לפעמים משנים לנו את העטיפות וכתוצאה מזה אנחנו מתבלבלים בבחירות שלנו. אותם מוצרים שינו לנו את העטיפה וכתוצאה מזה אנחנו מעדיפים את המוצר השני על הראשון. לדוגמא: בסופר יש את אורז סוגת ויש סופרים שיש לה מוצר עצמי של עצמן (שופרסל) אך זה עדיין סוגת.

קטגוריות שבהם אנחנו לא מתנהגים בצורה רציונאלית

קטגוריה ראשונה-מורכבות ההחלטות שאנחנו צריכים לקבל חלק מהמגבלות השכלית שלנו הופך את היעד של מקסום האושר לבלתי אפשרי למשל: שאנחנו משחקים שח-מט המטרה שלנו לנצח אבל כתוצאה מהמגבלות השכלית שלנו אנחנו מצליחים לחשוב שלושה צעדים קדימה ולא 15.

קטגוריה שנייה-חוסר בהירות בתוצאות שמקשה על יכולת הבחירה יש לנו חוזים עם חברות התקשורת השונות כאשר לכולם יש חוזים ארוכים עם הרבה אותיות קטנות ואף אחד מאיתנו אין לו סבלנות לקרוא את הכל ולהשוות בין החוזים השונים.

אותו הדבר קורה גם בבנקים שאנחנו רוצים לקחת משכנתא וגם בחברות הביטוח. חוסר הבהירות בחוזים האלה מונע מאיתנו למקסם את התועלת.

קטגוריה שלישית-טעות בהערכת הסבירות להתרחשות של אירוע מסוים: כתוצאה ממצב שבו ההתקשרות משדרת לנו מספיק פעמים מסרים מסוימים נחרטת אצלנו תופעה בזיכרון שהיא לא מגובה בעבודות בפועל. למשל: פרסומות סמויות או שיש לנו זהירות מתאונת דרכים.

קטגוריה רביעית-נקודות יחוס שונות של מקבל החלטה: נניח שיש לנו שני מצבים: המצב הראשון- שאנחנו רוצים ללכת להופעה של ריהאנה ואנחנו נוסעים לכיוון ההופעה, עוצרים בכספומט מוציאים כסף ושאתם באים לקנות את הכרטיס אבד לנו הכסף.

המצב השני- הוא שאנחנו נמצאים בבית, נכנסו לאינטרנט קנינו את הכרטיס דרך הכרטיס. מה כואב יותר? מבחינת הפרט הרציונאלי אין הבדל בין שני המצבים. בשני המקרים הוא משווה בין התועלת שתהיה בהופעה של ריהאנה לבין ההוצאה הנוספת של 500 שקל. יחד עם זה המחקר מראה שחלק מהמשיבים ענו על המצב הראשון בחיוב באופן שבו הם ילכו להופעה למרות אובדן הכסף, לעומת המצב השני שהם השיבו שהם לא ילכו. ההסבר שלהם היה שהם יצרו מעין תהליך חשיבתי שמחלק בי את החשבון הכללי לחשבון התרבות, ואובדן הכרטיס מרוקן את החשבון התרבות של אותו החודש

אמות המידה לבחירת תוצאות

כל החלטה שאנחנו מקבלים בחיים אנחנו יכולים לבחון אותה בשני מישורים:

1. אמות מידה פרוצדורליות-אנחנו בודקים את הפרוצדורה ולא את התוצאה
2. אמות מידה שמתמקדות בתוצאה שמפיקים הפרטים-במקרה זה אנחנו מתמקדים בתוצאה ובתועלת המופקת ולא בסוג הפרוצדורה שהופעלה.

אמות המידה	בודק
תועלתנות פרטו קלדור-היקס	תוצאה/תועלת
רולס ביוקן-טולוק	פרוצדורה

אמת המידה של התועלתנות - המייסד של אמת המידה זה בנתם המטרה של התועלתנות זה להעצים את האושר בחברה, או במילים אחרות להשיג את התועלת המצרפית המרבית של כל הפרטי. אמת המידה הזו יוצרת שיווין בין הפרטים מאחר ולפי אמת המידה מי שיכול להפיק את התועלת המרבית הוא זה שיפיק אותה וזה לא משנה אם הוא עשיר או לא אם הוא יהודי או לא, לא משנה מי הוא. יחד עם זה אמת המידה יש לה לא מעט חסרונות:

חסרון הראשון - הוא החסרון במישור המושגי אמת המידה לא מבהירה לנו מה היא יחידת מקסום האושר או במילים אחרות עבור מי נדרש המקסום עבור אזרחי או תושבי ישראל עבור העולם כולו עבור הדור שלנו או לחילופין הדורות הבאים אין לנו הגדרה ברורה מי נכנס ליחידת המקסום. לדוגמא: אנחנו שוקלים להקים המון מפעלים שמזהמים את האוויר ופוגעים באוזון, פגיעה באוזון תקשה על יכולת החיים של הדורות הבאים. והשאלה היא, האם יחידת המקסום היא רק משתייכת לדור שלנו או מחייבת אותנו גם לדאוג לדורות הבאים.

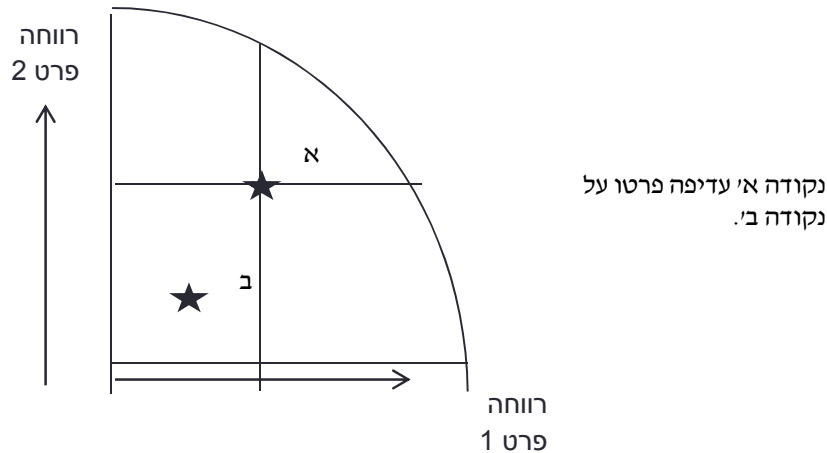
חסרון שני - במישור המעשי אמת המידה לא מסבירה לנו איך למדוד תועלת הקושי הזה הוא כפול מאחר הוא גם במישור שבין הפרטים דהיינו, אם יש לי גלידה אחת ויש לי 2 אנשים ואני רוצה לדעת מי מפיק תועלת גדולה יותר אין לי יכולת לדעת מי באמת מפיק את התועלת הזאת. גם ביחס לאדם עצמו יש לנו קושי למדוד את התועלת לאור העיקרון של תועלת שולית פוחתת. הסבר-הלק או הביס מהגלידה הראשון היא לא כמו הלק העשירי.

חסרון השלישי - במישור המוסרי שבו אמת המידה מתעלמת מהצורך לכבד זכויות אדם. אמת המידה הזו חותרת להשיג את האושר מבלי שהיא מתחשבת במקורות האושר או באמצעים להשיג אותה.

אמת המידה של פרטו - מתמודדת עם הקושי שיש באמת המידה של התועלתנות שבה יש לנו חוסר יכולת למדוד בערכים מוחלטים את התועלות של הפרטים. באמת המידה אנחנו לא בודקים את התועלות של הפרטים אלא אנחנו בודקים את ההעדפות של הפרטים אנחנו לא שואלים אותו כמה התועלת הוא מפיק או כמה הוא נהנה ממצב מסוים אלא אנחנו שואלים אותו האם הוא מעדיף את מצב A על מצב B או שהוא אדיש ביניהם. לצורך זה או כדי להבין טוב יותר את פרטו אנחנו צריכים להגדיר מה זה עדיפות פרטו ומה זה יעילות פרטו

עדיפות פרטו - תוצאה א' עדיפה פרטו על תוצאה ב'. אם המעבר מתוצאה ב' לתוצאה א' לא פוגע ברווחה של אף אחד מהפרטים ומשפר את הרווחה של לפחות פרט אחד. לדוגמא: בקורס משפט וכלכלה אנחנו מחוייבים במצב הנוכחי להגיש עבודות המרצה מוכן שלא תגישו את העבודות. המצב הראשון זה מצב שצריך להגיש עבודות המצב השני זה שלא צריך להגיש עבודות. המעבר מהמצב הראשון למצב השני בהנחה שהסטודנטים מתנהגים בצורה רציונאלית משפר את הרווחה של חלק מהסטודנטים אם לא כולם. לאור זה, המצב שלא צריך להגיש את העבודות עדיף פרטו על פני המצב שצריך להגיש את העבודות.

יעילות פרטו - תוצאה א' היא יעילה פרטו אם אין תוצאה אחרת שהיא עדיפה פרטו על פני תוצאה א'.

על מנת להבהיר את ההגדרות אנחנו נשתמש בעולם שבו יש לנו שני פרטים בלבד! לשני הפרטים יש רווחה מצרפית משלהם וסה"כ הרווחה המצרפית של שניהם היא הרווחה המצרפית המירבית שקיימת בעולם.

ציר האינסוף משקף את הרווחה של פרט אחד וציר הוואי משקף את הרווחה של פרט שני. מקסימו הרווחה של שני הפרטים יוצר לנו את מגבלת אפשרויות התועלת לצורך ההסבר נחלק את הגרף לארבעים רבעים באופן שרירותי באופן שהו נקודת החיתוך היא נקודה א'. נקודה א' היא עדיפה פרטו על כל המצבים שברביע אי כולל קווי הגבול מאחר והמעבר מכל נקודה ברביע אי לנקודה א' מגדילה את התועלת שלפחות פרט אחד אם לא של שניהם ולא מקטינה את הרווחה של אף אחד מהפרטים

נקודה א' היא נחותה פרטו מכל המצבים שברביע בי כולל קווי הגבול. המעבר מנקודה א' לנקודה ברביע סי או נקודה ברביע די ללא קווי הגבול אינו ניתן לדירוג פרטו שכן המעבר מנקודה א' לאותם רביעים משנה את התועלת של שני הפרטים באופן מנוגד.

נקודה ב' הוא מצב של יעילות פרטו (כמו כל יתר הנקודות שנמצאות על מגבלת אפשרויות התועלת) ונקודה ב' עדיפה על נקודה א' מאחר והיא נמצאת ברביע בי

נקודה ג' היא נקודה של יעילות פרטו אבל לא ניתן לומר שהיא עדיפה פרטו על מצב א' שכן המעבר מא' לג' משנה את הרווחה באופן מנוגד.

נקודות ב' וג' הם מצבים של יעילות פרטו אבל גם ביניהם לא ניתן לדרג מי עדיפה.

סיכום:

אמת המידה של פרטו לא מודדת תועלת אלא משווה בין המצבים. היתרון של אמת המידה של פרטו זה שהיא מטפלת באותם בעיות מוסריות שיש לנו באמת המידה של התועלתנות ואמת המידה הזו אנחנו לא נעבור ממצב אחד למצב השני אם יש פגיעה ברווחה של אחד הפרטים. אנחנו נעבור רק אם יש עדיפות פרטו. כתוצאה מזה, יש חסרון מרכזי לאמת המידה והוא חוסר היכולת להפעיל את אמת המידה שכן מרבית ההחלטות שמתקבלות בחיים יש בהם פגיעה מסויימת באחד הפרטים. דוגמא: עסקת השבויים לא הייתה מתבצע כי זה פוגע באחד הפרטים (משפחות שכולות)

אמת המידה קלדור-היקס - נכונות לשלם=תועלת

אמת המידה של קלדור היקס מנסה להתגבר על הקושי שיש לנו באמת המידה של פרטו שבה אנחנו לא מודדים תועלת אלא משווים בין המצבי. באמת המידה הזו אנחנו מודדים את התועלת מדידת התועלת נעשית בערכים כספיים בשונה מתועלתנות שבה מודדנו אושר בקלדור היקס אנחנו מודדים עושר. במילים אחרות, מנסים להשיג רווחה מצרפית מקסימאלית במונחים כספיים.

אין ספק שמדידה בכסף או בנכונות לשלם זה לא מדד שמשקף תמיד תועלת. יחד עם זאת ההנחה שזה המדד הקרוב ביותר למדידת התועלת. אנחנו בודקים את הנכונות של אותו פרט לשלם על מנת לעבור ממצב אחד למצב שני.

אז איך מודדים תועלת במונחים כספיים ?

ניתן למדוד תועלת בשלוש דרכים מקובלות:

דרך ראשונה-מכירת הזכות או יצירת תחרות-בדרך זו אנחנו מודדים את התועלת באמצעות הפרטה לכל מי שמרבה במחיר. לדוגמא: נניח שהמרצה מוכן שהסטודנטים יקבעו האם החומר בבחינה יהיה פתוח או סגור. נניח שיש קבוצה שמעוניינת בחומר פתוח וקבוצה שמעוניינת בחומר סגור. מדידת התועלת של שתי הקבוצות תעשה באמצעות הנכונות לשלם של כל אחת מהקבוצות. והקבוצה שתביע לשלם סכום גבוה יותר היא זאת שתזכה. מפעם לפעם לא נסתפר רק בנכונות לשלם, אלא לדרוש תשלום בפועל. שכן אם המבחן יהיה רק נכונות לשלם חלק מהאנשים יכולים לזרוק סתם מספרים. מעבר לזה כשיש לנו קבוצות גדולות מתעוררת בעיה של הטרימפיסט. בעיה זו היא של חלק מהקבוצה שתופסת טרמפ על יתר הקבוצה במובן הזה שאין להם תמריץ לשלם.

דרך השנייה-קביעת אובייקטיבית של שווי הזכאות-בדרך הזאת התועלת נקבעת על בסיס מומחה חיצוני אובייקטיבי שקובע כמה תועלת ניתן להפיק מהמעבר ממצב אחד למצב השני. לדוגמא: אם הרשות מעוניינת להפקיע את הקרקע לא' על מנת שהיא תפקיע ממנים שמאי, כלכלן או מהנדס שקובע את שווי הקרקע.

דרך שלישית-ניתוח עלות תועלת-בדרך זו אנו מודדים את העלויות הכספיות מצד אחד, התועלות הכספיות מצד שני, כאשר המטרה היא לבחור את האפשרות שבה התועלת לעלות הוא הגדול ביותר. למשל: מדינת ישראל במסגרת התחשיבים שלה בודקת באיזה סכום כדי להשתתף בסבסוד של מכשירי שמיעה עבור כבדי שמיעה. במקרה הזה המדינה בודקת אם העלות של המכשיר מצד אחד לעומת התועלת הכספית שיש משימוש באותן מכשירים. (אם הכבד שמיעה יכול לחזור לשוק העבודה וכך לחסוך ביטוח לאומי וכו').

עדיפות קלדור היקס- תוצאה או מצב א' עדיפות קלדור-היקס על תוצאה או מצב ב' אם הפרטים שמצבם ישתפר כתוצאה ממעבר מתוצאה ב' לתוצאה א' נכונים לפחות את הפרטים שמצבם הורע

באופן שמצבם של הפריטים שמצבם הורע יחזור למצב מקורי. שאנחנו עוברים מנקודה א' לנקודה ג' יש לנו תוספת רווחה לפרט 2 אבל יש לנו הפסד רווחה לפרט 1. הפסד הרווחה לפרט 1 הוא קטן יותר בהנחה בקנה המידה אחיד מתוספת הרווחה שיש לפרט 2 ולכן, נקודה ג' עדיפה קלדור-היקס על פני נקודה א'. אותו הדבר ניתן להגיד ביחס לנקודה ד' שמופיעה.

יעילות קלדור היקס - תוצאה א' יעילה קלדור היקס אם אין תוצאה אחרת שהיא עדיפה קלדור היקס על פניה. במקרה הזה תהיה רק תוצאה אחת שהיא יעילה קלדור היקס שכן יש מנגנון לפיצוי שבאמצעותו ניתן למצוא את הנקודה שהיא היעילה ביותר. שאנחנו עוברים מהנקודה ד' לבי' יש לנו הפסד רווחה לפרט 1 אבל תוספת רווחה גדול יותר לפרט 2 ולכן נקודה ב' עדיפה קלדור היקס על נקודה ד' (אותו ניתוח ניתן לעשות במעבר מהנקודה ג' לבי'). ביחס לנקודה ב' אנחנו יכולים לומר שאם אין נקודה אחרת על מגבלת אפשרויות התועלת שבה השינויים ברווחה של שני הפרטים (תוספת גריעה) יגדילו את הרווחה המצרפית המרבית אז נקודה ב' היא יעילה קלדור-היקס.

חסרונות של המדידה של תועלת בנכונות לשלם

החסרון הראשון-התועלת בעניינים מסויימים לא נמדדת בכסף כמו למשל: במצבים בריאותיים או בנכסים שהם בעלי ערך סנטימנטלי (רגשי).

החסרון השני-הנכונות לשלם היא תלויה בעושר-הנכונות לשלם של אותו אדם לא רק נמדדת על הבסיס של התועלת שהוא מפיך כתוצאה מהשינוי של אותו מצב אלא גם מכמות הכסף שיש ברשותו. אם שני אנשים יש להם כסף ולאחד יש הרבה יותר, זה שיש לו הרבה יותר וכרגע כל מה שהוא צריך לעשות זה לוותר על הנסיעה הבאה לחו"ל שלו, יהיה לו הרבה יותר קל לוותר על זה מאשר מי שכתוצאה מזה יצטרך להתקמץ בסופר.

סיכום לאמת המידה של קלדור היקס- אנחנו מודדים תועלת וזה שונה מפרטו שאנחנו בודקים העדפות. דרך המדידה של התועלת נעשת באמצעות הנכונות לשלם כאשר אנחנו ציינו שלושה דרכים אחד זה יצירת תחרות השניה זה קביעה אובייקטיבית של מומחים שלישיית ניתוח של עלות תועלת. אחרי זה הגדרנו כמו בפרטו עדיפות קלדור היקס ויעילות קלדור היקס.

וציינו שהיתרון של אמת המידה הזו היא ביכולת היישום שלה. יחד עם זאת, אמרנו שלאמת המידה יש חסרונות באופן שבו לא תמיד המשוואה של נכונות לשלם שווה תועלת מתקיימת.

אמות המידה הפרוצדוראליות

מה זה עירוב ההעדפות מסדר ראשון ומסדר שני או מה הבעייתיות שיש לנו בקביעה של אמת מידה פרוצדוראלית.

ההעדפה מסדר ראשון-זה קביעה של עמדה ביחס לתוכן הראוי של ההחלטה. (מתייחס לתוצאה) ההעדפה מסדר שני- זה קביעה של עמדה ביחס לאופן שבו ראוי לקבל את ההחלטה. (מתייחס לתהליך)

שאנחנו רוצים לגבש החלטה מהסדר השני אנחנו מושפעים בהחלטות שלנו מההעדפות מהסדר הראשון שלנו.

ההעדפה מהסדר הראשון שמשפיעה על הסדר השני יוצרת קושי לאותו פרט לקבל את ההכרעה בסדר השני שהוא הטוב ביותר שכן הוא מושפע ולא אובייקטיבי.

דוגמא ראשונה-חומר בביוגרפי לקורס משפט וכלכלה. ההעדפה מסדר ראשון יהיה הכרעה בשאלה: האם חומר הביוגרפי לקורס יהיה רק בעברית או רק באנגלית או כל שילוב אחר ביניהם?

ההעדפה מסדר שני יהיה הכרעה בשאלה מה היא הדרך הראויה לקבל את ההחלטה באשר לשאלה האם החומר הביולוגרפי לקורס יהיה בעברית או באנגלית או שילוב של שניהם (למשל: הסכמה פה אחד, הגרלה או רוב רגיל). בדוגמא שלנו יש העדפה מסדר ראשון ברורה שחומר הקריאה יהיה רק בעברית ולכן שאני יצטרך להכריע באיזה דרך לקבוע את קבלת ההחלטה (העדפה מהסדר השני) היא תושפע באופן מכריע מההעדפה שלנו בסדר הראשון.

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

ביתר פירוט כאשר הסטודנט יצטרך להכריע איזה רוב הוא ידרוש ביחס להוספה של חומר באנגלית הוא ידרוש החלטה פה אחד. לעומת זאת, ביחס להוספה של חומר בעברית יכול להיות שהוא יסתפק בדרישה של רוב רגיל.

דוגמא שניה - האם הבחינה תהיה עם חומר פתוח או חומר סגור?

העדפה מסדר ראשון יהיה איך תראה הבחינה עם חומר פתוח או חומר סגור או שאלות אמריקאיות.

ההעדפה מסדר שני יהיה הכרעה בשאלה: כיצד יש להכריע איך תראה הבחינה.

האם מספיק שהועד יקבע האם נדבר על הגרלה או שהרוב קובע. בדוגמא הזאת העדפה מהסדר הראשון היא פחות מגובשת מאחר ואנחנו לא יודעים איזה סוג של בחינה תהיה הקלה ביותר. ולכן, שההעדפה מהסדר הראשון היא פחות ברורה יש יותר ביטוי להעדפות מהסדר השני.

דוגמא שלישית - הצעת חוק שכל התנתקות נוספת או פינוי נוסף יחייב אישור של 80 חברי כנסת. ההחלטה של חבר כנסת בעד הצעת החוק יכולה להיות העדפה מסדר שני שמושפעת מהסדר הראשון או העדפה מסדר שני טהורה או כמעט טהורה.

ביחס לאפשרות הראשונה ישנו חבר כנסת מהימין שמאמין שלא צריך לבצע שום פינוי נוסף ולכן הוא מעוניין להקשות את התהליך של ביצוע הפינוי העתידי (במקרה הזה ההעדפה מסדר ראשון שמשפיעה על הסדר השני).

ביחס לאפשרות השנייה שבו חבר הכנסת מאשר את הצעת החוק מכיוון שהוא חושב שבנושא כ"כ חשוב יש לקבל החלטה שהיא ברוב העם או 80 חברי כנסת. כאשר הוא עדיין לא יודע מה תהיה ההחלטה העתידית שלו ביחס לפינוי ככל שיוצע. במקרה הזה ההחלטה של חבר הכנסת היא ההעדפה מסדר שני שלא מושפעת או כמעט של מושפעת מסדר ראשון.

השאלה היא איך אנחנו מנטרלים את ההעדפות שלנו מהסדר הראשון כי אנחנו מקבלים החלטות מהסדר השני.

השופט חשין בפסי"ד של בנק המזרחי בעניין חוק גל קבע שהכלל צריך להיות הכלל של הרוב הרגיל. או במילים אחרות הוא התכוון לזה שההעדפה מהסדר השני היא החלטה של הרוב הפשוט.

ההחלטה של השופט חשין דומה לגישה של דגלס ריי שהוכיח מתמטי שכאשר הפרטים סובלים מבורות מוחלטת וההצבעה של כל אחד לא תלויה בהצבעה של אחרים הכלל של הרוב הפשוט הוא הכלל שממזער את הסיכונים שיתקבלו החלטות שהם בלתי רצויות.

הפרט הרגיל לא מצליח לבודד את ההעדפות שלו ולכן אנחנו נצטרך לבדוק מה עושה הפרט הרציונאלי אם נדע מה עושה הפרט הרציונאלי נדע מה ההעדפה מהסדר השני שהוא הטוב ביותר.

לגבי הפרט הרציונאלי אנחנו נצטרך לבדוק או לעשות תרגיל מחשבתי משאל עם לא יעזור לנו שכן שנשאל את הפרטים הם יתנו לנו את ההעדפות מהסדר השני שמושפעות מהסדר הראשון. והשאלה היא איך לבצע את התרגיל המחשבתי.

התרגיל המחשבתי מתחיל בזה שאנחנו מעמידים את אותו פרט רציונאלי שלא יודע מה ההעדפות מהסדר הראשון שלו. למצב הזה אנחנו קוראים מאחורי מסך של בורות. הכוונה היא שבאותו פרט רציונאלי לא יודע אם הוא יהודי או לא יהודי אם הוא גבר או אישה אם הוא עשיר או עני ואז אנחנו מבקשים ממנו לקבל את ההחלטה מהסדר השני הטוב ביותר. (יחד עם זאת, למרות מה שאמרתי אנחנו מניחים שהוא לא מאחורי מסך של בורות מוחלט. אותו פרט בשביל לגבש את אותם ההעדפות מהסדר השני זקוק למספר נתונים כמו למשל: כמות היהודים בעולם וכמות הלא יהודים בעולם, כמות הילדים והמבוגרים ונותנים לו את כל הנתונים האלה ואומרים לו על בסיס הנתונים והסיכויים עכשיו תחליט).

קבלת ההחלטה של אותו פרט מאחורי מסך של בורות היא קבלת החלטה במצב של סיכון שבו הפרט חשוף לפגיעה כתוצאה מאותו החלטה.

השאלה היא: איך אנחנו מקבלים החלטה במצב של חשיפה לסיכון?

אפשר להניח כמו רולס שהפרטים הם שונאי סיכון מאחורי מסך של בורות ולכן הם יעדיפו החלטות שמובילות לשיוויון. מצד שני, אפשר להניח כמו ביוקן-טולוק שהפרטים מאחורי מסך של בורות הם אדישים לסיכון מאחורי מסך של בורות. ולכן הם יקבלו החלטות שיובילו לרווחה מצרפית מקסימאלית.

כדי להסביר מה זה שנאת סיכון אנחנו צריכים ללמוד מה זה תוחלת של הגרלה.

תוחלת של הגרלה - סכום המכפלות של התוצאות האפשריות בהצטרפות להתרחשות שלהם.

שנאת סיכון - פרט הוא שונא סיכון כאשר אותו פרט יעדיף לקבל בוודאות את התוחלת של ההגרלה על פני השתתפות בהגרלה עצמה היות והתועלת שהוא מפיק מקבלה של התוחלת של ההגרלה היא גדולה יותר מאשר התועלת שלו של השתתפות בהגרלה עצמה.

דוגמא: כעיקרון בתביעה של ביהמ"ש יש לנו מספר אפשרויות או לנהל את המשפט ואולי לזכות או לחלופין אולי להפסיד, לעומת לחתום על הסכם פשרה ואז לדעת בוודאות מה אנחנו מקבלים. האפשרות הראשונה היא להשתתף בהגרלה. האפשרות השנייה היא להיות בתוחלת של ההגרלה.

שונאי סיכון יעדיפו להיות בתוחלת של ההגרלה.

דוגמא שניה: במקרה של תשלום לחברת הביטוח אותו פרט מעדיף לשלם את התוחלת של ההגרלה ולא להשתתף בהגרלה של אולי רעידת אדמה מאחר והתועלת שיש לו מהתשלום של התוחלת היא יותר גדולה מאשר התועלת של ההשתתפות בהגרלה.

גישה של רולס - רולס מניח שהפרטים מאחורי מסך של בורות הם שונאי סיכון לפעמים הוא מניח שיש להם שנאת סיכון גדולה מאוד ולכן הם יהיו מוכנים לקבל אפילו פחות מהתוחלת של ההגרלה. לאור זה רולס קובע שלושה קריטריונים:

1. **שיוויון בחלוקת ההכנסות** - והמשמעות שלה היא פרט שנמצא מאחורי מסך של בורות יעדיף הכנסה וודאית על פני הכנסה גדולה יותר שהיא לא וודאית. לדוגמא: גם עו"ד וגם רו"ח יסכימו לעבוד בשותפות ולהרוויח קצת פחות (להתחלק עם יתר השותפים) מאשר לנסות לעבוד לבד ואולי להרוויח יותר.
2. **פרט שונא סיכון שנמצא מאחורי מסך של בורות** - יעדיף החלטה שמקדמת זכויות אדם על פני החלטה שפוגעת בזכויות אדם. לדוגמא: אם אותה החלטה שצריכה להתקבל יכולה להתקבל באופן שבו היא תפגע בזכויות אדם למשל העציר לא יוכל לראות עו"ד מספר ימים או באופן שבו הוא לא יוכל לראות רק שלושה ימים הוא יעדיף החלטה שפחות פוגעת בזכויות אדם. אותו פרט שנמצא מאחורי מסך של בורות יעדיף כל החלטה שהפגיעה בזכויות האדם תהיה המינימלית ביותר.
3. **הבטחת זכות קיום בסיסית לכל אדם** - גם כאן מכיוון שהפרט חושש מהאפשרות שהוא יהיה בעשירון התחתון הוא מעוניין לנסות לשדרג את אותו עשירון שנמצא במינימום החברתי לרמה גבוהה יותר. לדוגמא: הוא יאפשר את חוק הבטחת הכנסה כי אם יפטר אותו הוא יעדיף שיהיה. עוד דוגמא למשל הוא יאפשר מתן פיצוי גבוה לנפגעי טרור כי אולי בני משפחתו יהיו נפגעי טרור בעתיד.

למרות מה שרולס כתב במאמרו יצאו לא מעט מלומדים כנגד ההנחה של רולס לפיה הפרטים מאחורי מסך של בורות הם שונאי סיכון. הטענה שלהם היא שהוא לא הוכיח את אותה הנחה. לדעתם, הפרטים מאחורי מסך של בורות הם אדישים לסיכון ולכן הפרט הרציונאלי יבחר ברווחה מצרפית מקסימאלית.

אדיש לסיכון - המשמעות שלו היא שהפרט אדיש בין קבלה וודאית של התוחלת לבין השתתפות בהגרלה עצמה מכיוון שהתועלת שלו בתוחלת או בהגרלה הם זהות. או במילים פשוטות בין להשתתף בהגשת התביעה ולהיכנס לסיכון של לזכות או לא לזכות עפ"י החלטת השופט ובין לקבל את העסקת טיעון ההנאה שלו או התועלת שלו משני המצבים היא זהה.

הגישה של ביוקן וטולוק - הם מניחים שהפרט הוא אדיש לסיכון הם בנו מודל שבמודל הם טוענים שכל פרט שצריך לקבל החלטה צריך לקחת בחשבון שני סוגי עלויות:

1. עלויות השגת הסכמה - אותם עלויות שהפרט נדרש לשלם או אותם ויתורים שהפרט מתחייב עליהם על מנת לגבש את הרוב שנדרש לו. לדוגמא: אם ראש הממשלה רוצה להעביר את התקציב הוא צריך לשלם איזשהו מחיר גם למפלגות השונות.

2. עלויות חיצוניות- עלויות שהפרט צריך לשאת בהם במקרה שבו התקבלה החלטה שהיא מנוגדת לאינטרס שלו. לדוגמה: התקבלה החלטה להפקיע את הקרקע שלו הוא צריך לשלם לעו"ד הוא צריך לגייס לאנשים שיבואו לעזור לו להפגין ועוד עלויות נוספות אחרות.

ביוקן וטולוק במודל שלהם טוענים שבקבלת החלטה יש רק שני סוגי עלויות ואם נמצא את המקום שבו העלות המצרפית של שני סוגי העלויות היא מינימלית שמה תהיה הרווחה המצרפית המקסימאלית.

דוגמא ראשונה: מציאת המשטר האופטימלי נניח שאנחנו על אי בודד ואנחנו מעוניינים למצוא מה היא שיטת המשטר האופטימלי. מצד אחד יש לנו את הדיקטטור שמקבל החלטות באופן עצמאי לאחר שהוא נבחר. מהצד השני יש לנו את הפרלמנט שבו תהליך קבלת החלטות של ראש הממשלה הוא רק אם יש לך רוב. באמצע יש לנו משטר נשיאותי שבו לנשיא יש אפשרויות להחליט בנושאים מסוימים אבל בנושאים מהותיים זה עובר להחלטות של כל הסנאט.

עלויות השגת הסכמה במקרה של דיקטטור הם נמוכות שכן הדיקטטור לא נדרש להשיג הסכמה ואילו במשטר של פרלמנט העלויות של השגת הסכמה הם גבוהות שכן ראש הממשלה מתפקד רק אם יש לו רוב. העלויות החיצוניות במקרה של דיקטטור הם גבוהות שכן אותו דיקטטור קיבל החלטה לבד ויכולים להיות הרבה מאוד נפגעים מה שיהיה פחות במקרה של פרלמנט שכן באותו מקרה ההחלטה התקבלה ע"י הרוב.

לפי ביוקן וטולוק יש צורך לסכם את שני סוגי העלויות ולמצוא את נקודת המינימום ששמה העלויות הם מזעריות שמה הרווחה המצרפית היא מקסימאלית ובמקרה שלנו, המשטר יהיה אופטימלי. בדוגמא המספרית ראינו שהמינימום של העלויות המשותפות נמצא במשטר של פרלמנט ולכן שמה יהיה המשטר האופטימלי.

בדוגמא של מבני ציבור עלויות השגת ההסכמה הם הדומיננטיות שכן שיש לנו משאב מוגבל היכולת לקבל הסכמה מחייבת ויתור לטובת מישהו אחר (אם אני מעוניין שמבנה ציבורי יבנה באזור שלי אני צריך לשכנע מישהו אחר במועצה והדרישה שלו תהיה שישבו גם אצלו מבנה ציבורי). לעומת זאת, העלויות החיצוניות הם לא דומיננטיות וכמעט שלא משפיעות שכן כמעט ואין אנשים שנפגעים ממבני ציבור שנבנים באזור שלהם. הסיכום של שני העלויות יוביל אותנו למקום שבו הסיכון המינימלי של אותם עלויות יהיה בנטייה לכיוון של רוב רגיל. לעומת זאת, אן מסתכלים על קבלת החלטות בזכויות אדם העלויות הדומיננטיות הם העלויות החיצוניות שכן כל פגיעה בזכות בסיסית היא פגיעה מהותית ואילו העלויות השגת הסכמה הם עלויות זניחות. (מרבית האנשים יסכימו לקבל החלטות שפחות פוגעות בזכויות אדם). ולכן בסיכום שני סוגי העלויות העלות המינימלית המשותפת תיטה לכיוון של הסכמה פה אחד.

חלק שני – ניתוח כלכלי של בעיות ציבוריות

תת נושא ראשון- הכלל – הוא זה שבשוק חופשי שבו הפרטים יכולים לפעול כרצונם אנחנו נגיע לרווחה מצרפית מקסימאלית.

תת נושא שני- החריגים לכלל – (כשלי שוק) במקרה הזה חופש הפעולה לאותם פרטים לא מוביל לרווחה מצרפית מקסימאלית ולכן יש הצדקה להתערב בחופש הפעולה של הפרטים על מנת להוביל לרווחה המצרפית המקסימאלית.

הערה: המשותף למרבית כשלי השוק הוא חוסר שיתוף הפעולה בין הפרטים שנובע מחוסר התיאום או מחוסר הידע של הפרטים וכתוצאה מזה להקטנת הרווחה המצרפית המקסימאלית.

אנחנו נוכיח שחוסר שיתוף הפעולה גורם לכשל השוק ומקטין את הרווחה המצרפית באמצעות דוגמאות מתורת המשחקים.

תת נושא שלישי- דוגמאות לכשלי שוק בתחום הציבורי וסוגי הפתרונות שהמדינה מתערבת בהם על מנת להגדיל את הרווחה למצב האופטימלי.

חלק ראשון- הכלל הזה מבוסס על טענה של אדם סמית מהספר שלו "אושר העמים" שלטענתו כאשר כל אחד דואג לעצמו ואין הגבלה על חופש הפעולה יהיה יד נעלמה שתדאג שכל המשאבים יוקצו ביעילות.

כדי להוכיח את הטענה של אדם סמית אנחנו נצטרך להראות שבמשק שבו יש יצור וצריכה היצרן לא מייצר יותר מדי ולא מייצר פחות מדי אלא בכמות המבוקשת שהיא הנקודה של הרווחה המצרפית המקסימאלית. במשק רגיל יש לנו הרבה יצרנים וצרכנים אבל אנחנו ניצור כרגע עולם דמיוני שבו יש לנו יצרן אחד צרכן אחד ומוצר אחד כאשר באותו משק אין מגבלות על היצור והצריכה. כדי להוכיח שהיצרן מייצר בכמות המבוקשת אנחנו נצטרך להגדיר מה היא עקומת הביקוש ומה היא עקומת היצע.

עקומת הביקוש-זה תיאור הכמות המבוקשת ממוצר מסוים שנתון לנו המחיר.

דוגמא: נניח שיש לנו מכונה של קפה ובמכונה יש לנו מחיר שהוא מחיר שהוא נתון כלומר המחיר שיוכל להיות לנו הוא מחיר מסוים אנחנו צריכים לקבל החלטה אם לקנות את הקפה או לא. נניח שזה עולה עשר שקל יש בן אדם אחד שער מחמש בבוקר והוא זקוק ממש לקפה למרות שהמחיר יקר הוא מוכן לקנות אותו. אם המחיר של הקפה יורד מעשרה שקלים לחמישה שקלים יהיה לנו יותר אנשים שיהיו מוכנים לקנות אותו. לעומת זאת אם המחיר יורד לשלושה שקלים יהיו לנו כבר 3 אנשים שיקנו את הקפה. סיכום הנקודה אנחנו באים ואומרים ככל שהמחיר יורד הביקוש לאותו מוצר הולך וגדל. וההפך ככל שהמחיר עולה הביקוש יורד.

זה שונה ממוצרים שהם לא קלאסיים כמו תרופות שבהם עקומת הביקוש מתנהגת באופן שונה.

לעקומת הביקוש יש משמעות נוספת והיא תיאור התועלת שהצרכן מפיק מהצריכה של אותו מוצר.

עקומת היצע- הכמות המוצעת ממוצר מסוים שנתון לנו המחיר. במילים אחרות בשוק חופשי אנחנו נשאל כמה היצרן מוכן ליצר שקבוע לו מחיר השוק כאשר ההנחה היא שהמטרה של היצרן היא להרוויח.

לדוגמא: אם המחיר הקפה עומד על שלושה שקלים יהיה יצרן אחד שמוכן ליצר כוס קפה לעומת זאת אם מחיר הקפה בשוק יעלה לחמישה שקלים יהיו שני יצרנים שמוכנים לייצר את הקפה או אותו יצרן ייצר כבר שני כוסות. אם המחיר יעלה לעשרה שקלים יהיו שלושה יצרנים שיהיו מוכנים לייצר או אותו יצרן יהיה מוכן לייצר שלוש כוסות קפה.

מה היא נקודת שיווי המשקל במשק תחרותי? נקודת שיווי המשקל במשק תחרותי יהיה במקום שבו הכמות המבוקשת שווה לכמות המוצעת דהיינו במקום שהו עקומת היצע חותכת את עקומת הביקוש. ההוכחה שזו נקודת שיווי המשקל תעשה באמצעות תזוזה מהכמות המיוצרת בנקודת שיווי המשקל (X) ליצור בכמות אחרת ($1X$ או $2X$) אם נייצר בכמות $2X$ עלות היצור ליצרן עולה על התועלת המופקת לצרכן ביחס לכל המוצרים שהוא מייצר מכמות X ועד לכמות $2X$. ולכן היצרן ירצה להימנע מלייצר את אותם המוצרים שעולים על כמות X כדי למנוע הפסדים. הקטנת ההפסד המשמעות שלו היא הגדלת הרווחה המצרפית. ולכן היצרן לא ייצר מעבר לכמות X מצד שני, אם נייצר בכמות $1X$ עלות היצור ליצרן נמוכה מהתועלת המופקת לצרכן ביחס לכל המוצרים החל מהכמות $1X$ ועד לכמות X ולכן כדי ליצרן להמשיך לייצר עד לכמות X על מנת להגדיל את הרווח שלו. הגדלת הרווח המשמעות שלו היא הגדלת הרווחה המצרפית ולכן הוא יעבור לייצר בכמות X .

אנחנו נוכיח שכל אחד יכול לעשות מה שהוא רוצה זה מוביל לרווחה מצרפית מקסימלית, אך לא תמיד יוביל לרווחה המשותפת.

לדוגמא: דילמת האסיר- שני עבריינים נתפסו ע"י המשטרה כאשר ברשותם רכוש גנוב. המשטרה יכולה להרשיע אותם בהחזקה של רכוש גנוב אבל אין לה מספיק ראיות בשביל להוכיח את עבירת ההתפרצות. כלומר, אי אפשר להרשיע אותם בעבירה של זה שהם נכנסו למקום מסויים, אלא בכך שהחזיקו את התכשיטים.

מפרידים את העבריינים ומציעים לכל אחד מהם את האפשרויות החלופיות הבאות:

1. שני העבריינים שותקים. כל אחד מהם ייענש בשנתיים מאסר על אחזקה של רכוש גנוב.
2. שני העבריינים מודים בעבירה של ההתפרצות וכל אחד מהם מקבל ארבע שנות מאסר.
3. חותמים אם אחד מהעבריינים על הסכם של עד מדינה שבו על סמך העדות שלו מרשיעים את העברייין השני בעבירה של ההתפרצות ולאור זה הוא משוחרר והשני מקבל 8 שנים.

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

לא מודה	מודה	(ראשון, שני)
(0, -8)	(-4, -4) כשל שוק	מודה
מצרפית רווחה (-2, -2) מקסימלית.	(-8, 0)	לא מודה

הרווחה המצרפית המקסימלית נמדדת לפי כמות השניים המשותפת, המינימלית שבהן העבריינים יושבים במאסר. במקרה שלנו הרווחה המצרפית תהיה במצב שבו שניהם לא מודים, כלומר (-2, -2) אבל זה לא המצב שהעבריינים יגיעו אליו. העבריינים יגיעו למצב שבו שניהם מודים (-4, -4). מצב זה הוא כשל שוק ונובע מחוסר היכולת של העבריינים לתאם ביניהם. המצב הזה גורם לפגיעה ברווחה המצרפית המקסימלית. ההסבר הוא שכל עבריין מתנהג בצורה רציונאלית, מנסה למקסם את התועלת שלו, אולם גורם לחוסר יכולת למקסם את התועלת המשותפת. נוכיח את התנהגות העבריינים באופן הבא: נתייחס לעבריין 2 בהתחלה. עבריין 2 לא יודע איך יפעל עבריין 1. לאור זה הוא יכול להניח או שעבריין אחד או שעבריין אחד לא יודה. אם הוא מניח שעבריין 1 מודה לעבריין 2 נותרו שתי אפשרויות. או גם להודות ואז הוא מגיע ל (-4, -4) או שלא להודות ואז הוא מגיע ל- (8, 0) כשהוא נדרש בין שתי האפשרויות הוא יעדיף את האפשרות של להודות שכן הוא יעדיף 4 שנים על פני 8 שנים. ולכן המסקנה היא שאם עבריין שתיים חושב שעבריין 1 מודה עדיף לו גם להודות. אבל עבריין 2 יכול להניח שעבריין 1 לא יודה וגם כאן עבריין 2 יכול או להודות או שלא להודות. אם הוא מודה הוא יגיע ל- (8, 0) ואם הוא לא מודה הוא יגיע ל- (-2, -2) במקרה הזה עדיף לעבריין 2 להודות כלומר הוא יקבל 0 במקום שתיים. ולכן גם כאן המסקנה של עבריין שאם עבריין אחד לא מודה עדין כדי לו להודות. אם נסכם רגע את המחשבה של עבריין שתיים עדיף לו בכל מקרה להודות ולא חשוב מה עבריין אחד יעשה. אותו ניתוח ניתן לעשות גם ביחס לעבריין אחד. המסקנה הכוללת היא ששני העבריינים יודו ויגיעו ל-4 שנים בכלא שזו תוצאה לא יעילה שנובעת מחוסר היכולת לתאם בין העבריינים.

*דילמת האסיר שדברנו עליה מתבססת על ההנחה שהפרטים מתנהגים בצורה רציונלית. יחד עם זאת ישנם מקרים שבהם הפרטים יתנהגו בצורה סופר רציונלית. המשמעות של סופר רציונלית היא שהעבריינים יודעים מה היא דרך הפעולה האפשרית שתוביל לרווחה המצרפית המקסימלית. וכל עבריין נותן קרדיט לחבר שלו שהוא יפעל בדרך שתוביל לרווחה המצרפית המקסימלית, ולכן גם הוא בוחר בדרך שתוביל לרווחה המצרפית המקסימלית. במילים אחרות, מכיוון שהדרך האופטימלית היא ששניהם לא מודים כל אחד מהעבריינים נותן קרדיט לשני וכתוצאה מכך הוא לא מודה. דוגמא לסופר רציונליות:

- עיתון בלונדון ערך ניסוי שבו הציע עשרה מילון דולר. ניתן לקבל את הפרס הזה על בסיס התנאים הבאים:
1. אתה צריך להשתתף בהגרלה באמצעות משלוח של גלויה.
 2. אתה יכול להשתתף כמה פעמים והדרך להשתתף זה באמצעות רישום על גבי הגלויה של כמה פעמים אתה רוצה להשתתף.
 3. הפרס משתנה/קטן בהתאם לכמות המשתתפים ולכמות הפעמים שבקשת. כלומר, ככל שיש יותר משתתפים וככל שיש יותר פעמים שביקשת הפרס קטן. העיתון ניסה להציע לכל מי שרוצה להשתתף הסדר שבו אנשים יצביעו רק פעם אחת.
- כמות משתתפים: 1000 עד 1000 פעמים להופיע בגלויה.

דוגמא לכשלי שוק:

1. חוסר יכולת של הפרטים של קיום התחייבויות: אחד מכשלי השוק שמחייב התערבות זה במצב שבו הפרטים לא יכולים להסתמך על התחייבויות שפרטים אחרים נתנו. למשל, אתה לא יכול להסתמך על זה שאני אחזיר לך את ההלוואה שנתתי לי. זאת אומרת, באותו עולם הפרט דואג רק לאינטרס הנוכחי שלו ואינו יכול לשעבד את העתיד או לחסוך לעתיד. בעולם הזה שבו אנחנו חיים רק על המצב הנוכחי אנחנו פוגעים ברווחה המצרפית וגורמים לכך שהיא לא תהיה מקסימלית.
- דוגמא- זמר מנהל מו"מ עם בעלת אולם לקיום של הופעה. ההכנסות מקיום ההופעה משתנות אך ורק בהתאם לפרמטר אחד שזה הוצאות הפרסום. אם יש הוצאות פרסום יש יותר משתתפים בהופעה, ההכנסות גדלות והרווחים גדלים. מעבר להוצאות הפרסום אין שום הוצאות נוספות. בעלת האולם מוכנה להתחלק עם הזמר בהכנסות באופן שווה אחרי ניקוי הוצאות.

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

רווח אישי	רווח	הכנסות	הוצאת פרסום	
50	100	100	0	מצב 1
80	160	200	40	מצב 2

הרווחה המצרפית תהיה במקרה שבו יש לנו הוצאות פרסום כלומר, במקרה שבו הרווח יהיה 160. בעולם שאין יכולת להסתמך על התחייבויות בעלת האולם חשופה למצב שבו הזמר ינצל לרעה את המצב אחרי שהיא ביצעה את הוצאות הפרסום. במקרה הזה לאחר שהיא הוציאה את הוצאות הפרסום היא תהיה מאוד מעוניינת שההופעה תתקיים אחרת היא תפסיד את הוצאות הפרסום ולאור זה הוא ינסה לשנות את יחס הרווחים שבניהם מהמצב הרגיל של 80-80 למצב שהוא יקבל בין 80-160. כתוצאה מזה בעלת האולם לא תסכים להשקיע בפרסום ולכן הם יעברו או יישארו במצב הראשון שבו כל אחד מהם מקבל 50. המצב הזה הוא מצב של כשל שוק שכן הוא לא נמצא ברווחה מצרפית מקסימלית. כדי לעבור ממצב אחד למצב שתיים אנחנו צריכים מנגנון שיאכוף קיום התחייבויות: בתי משפט והוצאה לפועל. אנחנו נשתמש במנגנון באותם מקרים שבהם עלויות המנגנון נמוכות מתוספות הרווחה שיש לנו כתוצאה מהיכולות הפוטנציאליות לאכוף את אותן התחייבויות (בדוגמא שלנו אם עלויות המנגנון הן נמוכות מ-60 שהיא תוספת הרווחה אנחנו נהיה מעוניינים בה).

הערה: המקרה היחיד שבו הזמר לא יתנהג בצורה רציונאלית בעולם ללא התחייבויות (ינסה לסחוט) ובאותו מצב שבו צפויות להיות הופעות חוזרות (משחקים חוזרים). באותם מקרים שצפויות להיות הופעות נוספות הזמר לא מסתכל רק על ההופעה הנוכחית אלא על כלל ההופעות ולכן הוא יתנהג בצורה סופר רציונאלית. כלומר, הוא יחשוב על הרווחים שצפויים לו מההופעות הנוספות. זה יקרה עד להופעה האחרונה שבהופעה זו הוא יחזור להתנהג רציונאלית שאז אין לו אינטרס נוסף וכתוצאה מזה בעלת האולם לא תסכים להוצאות פרסום.

- מוצרים ציבוריים: כשל שוק נוסף שמצדיק התערבות של המדינה מתייחס לנושא של מוצרים ציבוריים (הפתרון לזה הוא באמצעות מימון ציבורי). מה זה מוצר ציבורי? יכול להיות אחד מתוך שתי התכונות הבאות:
 - מוצר שלא ניתן לחסום את הצריכה ממנו מבחינת טכנית גם ממי שלא משלם. להגדרה זו נקרא העדר בלעדיות בצריכה. דוגמא: מדובר במוצר שכל אחד יכול ליהנות ממנו בין אם הוא שילם או לא מאחר מבחינה טכנית לא ניתן להגביל את השימוש רק למי ששילם. מוצר מהתכונה הזו לרוב ייוצר כמוצר ציבורי ולא כמוצר פרטי שכן במוצר מהסוג הזה מתעוררת בעיית הטרמפיסט מרבית האנשים ימתינו ולא ישלמו עד שהאחרים ישלמו בגין צריכת המוצר וכתוצאה מזה הם יוכלו ליהנות מאותו מוצר. דוגמאות למוצרים כאלה: תאורת רחוב, שירותי ביטחון, אוויר צח. נניח שבעיר מסויימת העירייה החליטה שהיא לא מעוניינת לסייע לשכנים בפרויקטור נוסף או בפנס נוסף שבאותו אזור יש גניבות. שני השכנים צריכים לקבל החלטה האם לרכוש ולשלם עבור התאורה או שלא. עלות התאורה היא 14 ועלות התועלת היא 8 לכל אחד דהיינו ביחד זה 16. (תועלת 16 פחות עלות 14 שווה רווח 2)

(1,2)	משלם	לא משלם
משלם	(1,1) – רווחה מצרפית (2)	(8, -6) – רווחה מצרפית (2)
לא משלם	(8, -6) – רווחה מצרפית (2)	(0,0) – כשל שוק

- מוצר שניתן לחסום את הצריכה ממנו מבחינה טכנית גם ממי שלא שילם, אבל זה לא משתלם לחסום אותו מאחר והחסימה של הצריכה של אותו מוצר תוביל לתוצאה לא יעילה או במילים אחרות לפגיעה ברווחה המצרפית. התכונה השנייה מקיימת בשתי אפשרויות:
 - העלויות הכלכליות לחסום את צריכת המוצר הן מאוד גבוהות לכן זה לא משתלם לחסום את הצריכה. מוצר שהו העלות הישירה של חסימת הצריכה המוצר היא מאוד גבוהה. הכוונה היא לכל העלויות שנובעות ממגבלות או מהסדרים שאנחנו צריכים לנקוט כדי למנוע את צריכת המוצר ממי שלא שילם עבורו. המדובר הוא בבדיקה יחסית ולא אבסולוטית באופן שבו אנחנו משווים בין עלויות החסימה מצד אחד לבין העלויות של המגבלות או ההסדרים וצורת גביית המס מהצד השני. במקרה שבו עלויות החסימה עולות על העלויות בדרך של גביית המס ונקיטת ההסדרים אנחנו נאמר שמדובר בעלויות גבוהות. לעומת זאת, אם עלויות החסימה נמוכות יותר אנחנו נדבר על עלויות זניחות. לדוגמא: העלויות לחסום שימוש בכביש או בפארק יכולות להיות גבוהות או נמוכות ובהתאם לזה אנחנו נקבע מהם העלויות עצמם.
 - העלויות בכלכליות לחסום את צריכת המוצר הן לא משמעותיות אבל מדובר במוצר שהצריכה ממנו היא

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

לא תחרותית. באופן שבו הצריכה ע"י פרט אחד לא פוגעת בתועלת שיכול להפיק פרט אחר מאותו מוצר. ולכן החסימה של אותו מוצר היא לא רצויה מבחינה חברתית מאחר והיא תוביל להקטנה של הרווחה המצרפית המקסימלית. עלויות החסימה הם לא גבוהות אבל חסימת הצריכה פוגעת ברווחה אנחנו מדברים על מוצר שבו צריכה של פרט אחת לא פוגעת ביכולת הצריכה ע"י פרט אחר למשל שידורי רדיו בטלוויזיה שבהם אם אחד מאזין לשידורי הרדיו והטלוויזיה זה לא פוגע ביכולת הצריכה של צרכן אחר מהרדיו או מהטלוויזיה.

הפתרון למוצר הציבורי הוא מימון ציבורי

כשלא מייצרים מוצר ציבורי נגרם כשל שוק שמחייב התערבות כאשר ההתערבות נעשית באמצעות מימון ציבורי. המימון הציבורי מגדיל את הרווחה המצרפית אבל יחד עם זאת גורם מהצד השני לפגיעה בזכויות הקניין של הפרט ולכן אנחנו נצטרך לאזן בין השיקולים השונים. דוגמא: סלילת כביש ציבורי/אגרה – העלות של סלילת כביש עולה 240. נניח שהגדלת כמות הנוסעים בכביש לא פוגעת בתועלת האישית של כל נוסע. כמו כן נניח שעקומת הביקוש לכביש היא לפי הטבלה הבאה:

עלות סלילת כביש 240

סך התמורה	כמות הרכבים (סך הכל)	מחיר כניסה (נכונות לשלם)
250	25	10
200	40	5
180	60	3

מימון פרטי: תמורה 250 (פחות) עלות 240 (שווה) רווחה 10

$$\text{מימון ציבורי: } 385 = 3 \times 20 + 5 \times 15 + 10 \times 25$$

תועלת 385 (פחות) עלות 240 (שווה) רווחה 145

במימון פרטי הרווחה המצרפית נמדדת באמצעות הרווח דהיינו התמורה פחות העלות. במקרה שלנו, התמורה היא 250 העלות היא 240 ולכן הרווח המצרפי הוא 10. ביתר המקרים שבהם מחיר הכניסה לכביש הוא נמוך יותר לא משתלם לבנות את הכביש ולכן המחיר שישעו בו הוא 10 בכמות של 25 אנשים. במימון ציבורי הרווחה המצרפית נמדדת באמצעות התמורה (נכונות לשלם) פחות העלות. במקרה שלנו התועלת או התמורה היא 385 פחות העלות שזה 240 סה"כ הרווחה המצרפית היא 145. במימון ציבורי כולם זכאים להשתמש בכביש כאשר התועלת מופקת על בסיס הנכונות לשלם ובמקרה שלנו, מדובר ב-385. ההסבר לזה הוא שה-25 נוסעים מוכנים לשלם 10 ו-40 הנוסעים לאחר מכן כוללים את ה-25 שמוכנים לשלם 10 וכן 15 נוספים שמוכנים לשלם 5. 60 הנוסעים כוללים 25 אנשים שמוכנים לשלם 10 ו-15 אנשים שמוכנים לשלם 5 ו-20 שמוכנים לשלם 3. הרווחה המצרפית במקרה הזה היא 145 והמשמעות של זה היא שהמעבר ממימון פרטי למימון ציבורי מגדיל את הרווחה המצרפית. יחד עם זאת הגידול ברווחה יוצר פגיעה בזכות הקניין של חלק מהנוסעים. ההסבר לזה הוא שבמימון ציבורי עלות סלילת הכביש של 240 משולמת ע"י כלל הנוסעים בכביש (60) דהיינו המס שנגבה מכל משתמש הוא בגובה של 4. שגובהם של 4 מכל אחד המשמעות של זה היא שחלק מהנוסעים (20) משלמים מס מעבר לנכונות לשלם שלהם (3).

שיקולים שונים שיש לנו במעבר בין מימון פרטי למימון ציבורי:

שיקול ראשון: האם בכל מקרה שיש לנו מוצר ציבורי יש לנו צורך להתערבות של המדינה? לא בהכרח. שיש התערבות של המדינה יש לזה עלויות כלכליות שגם אותם יש להביא בחשבון במסגרת שיקולי הרווחה, מעבר לזה לפעמים גם ללא התערבות המדינה באמצעות המימון הציבורי הפרטים יגיעו בכוחות עצמם לתוצאה היעילה ביותר. לדוגמא: שיש ועד בית ואחד השכנים לא מתנהג כמו שצריך שמים לו את הזבל ליד הדלת או לחילופין מאיימים עליו.

מעבר לזה צריך לבדוק האם אותו מוצר ציבורי הוא מוצר יעיל. בשונה ממוצר פרטי שבו כוחות השוק בודקים האם משתלם ליצר את המוצר או לא. במוצר ציבורי אין לנו את המנגנון של כוחות השוק אין לנו את העלות מול התועלת, יש קושי בחישוב של התועלת או במילים אחרות יש קושי להשיג מידע ביחס להעדפות של הצרכנים.

שיקול שני: האם אנחנו יכולים להסיק מזה שאין לנו מוצר ציבורי מסוים כיום שאותו מוצר אינו יעיל. לדוגמא: הם אנחנו יכולים להסיק מזה שהעירייה לא משמיעה לנו מוזיקה ברחובות שמדובר במוצר שהוא לא יעיל? התשובה היא לא בהכרח באופן כללי אנחנו צריכים לבדוק האם המוצר לא מסופק מאחר וקיים בעיית הטרמפיסט דהיינו, אנשים לא מוכנים לשלם והם מחכים שאחרים ישלמו והם יהנו מהמוצר (לדוגמא: ההופעות שיש בפארק הירקון- יש כאלה ששומעים את ההופעה מחוץ לגדר)

- שיקול שלישי:** מהי עוצמת הפגיעה ברווחה של הפרט שאנחנו מוכנים לקחת בחשבון שאנחנו משנים את שיטת המימון. בשיקול הזה יש לנו מספר אפשרויות:
- א. להתייחס רק לשיקולי רווחה מצרפיים (תועלתנות) ולכן הנטייה תהיה להעביר כמה שיותר מוצרים למימון ציבורי.
 - ב. לא ניתן לפגוע ברווחה של הפרט (פרטו) ולכן, במקרה הזה הנטייה שלנו תהיה כמעט שלא לייצר במימון ציבורי.
 - ג. מתבצעת הערכה ביחס לעוצמת הפגיעה של הפרט (קלדור היקס) באופן שבו ככל שהמוצר הוא יותר אוניברסלי ככה הנטייה תהיה למימון ציבורי. מצד שני, ככל שהמוצר הוא פחות אוניברסלי תקטן הנטייה לממן באופן ציבורי ואנחנו נרצה לממן את זה במימון פרטי.
 - ד. מה הדרך הצודקת לחלק את נטל המימון של המוצר הציבורי? יש סוגים שונים של מוצרים ציבוריים בחלקם אנשים משתמשים יותר וחלקם פחות למשל בכביש מי שאין לו רכב משתמש פחות מאשר מי שיש לו רכב. והשאלה היא איך לחלק את הנטל. **גישה אחת**, תחלק את הנטל עפ"י היקף השימוש במוצר הציבורי של הפרטים. דהיינו, ככל שאתה משתמש יותר בכביש אתה תשלם יותר. **גישה שנייה**, חלוקת הנטל תתחלק על פי מאפיינים אחרים כמו למשל עושר ושוויון ככל שהוא עשיר יותר הוא ישא יותר במימון הנטל לדוגמא: מס הכנסה הוא פרוגרסיבי ככל שהגדלה שלך גדולה אתה משלם יותר וכתוצאה מזה אתה מממן יותר את המוצרים הציבוריים שקיימים.
 - ה. איך מקבלים החלטות בשאלה האם לספק מימון ציבורי? כעקרון יש לנו שני אפשרויות: **הראשונה**, למסור את זה למשאל עם על מנת שהציבור יחליט אם להקים את הכביש או לא. **השנייה**, לפנות או למנות ועדה ציבורית שהיא תחליט האם לממן באופן ציבורי או לא.
- ביחס לאפשרות הראשונה- מסירה להכרעת הציבור יוצרת בעייתיות של העדפות מהסדר הראשון שכן הציבור לא נמצא מאחורי מסך של בורות בדוגמא של הכביש 20 שיש לנו נכונות לשלם 3 יעדיפו מימון פרטי ואילו היתר יעדיפו מימון ציבורי.
- ביחס לאפשרות השנייה- הגורם הריכוזי או הועדה הציבורית אינה מאחורי מסך של בורות ולכן גם אצלה יהיה העדפות מהסדר הראשון שישפיעו על הסדר השני. יחד עם זאת שאנחנו נדרשים לבחור בין שני אפשרויות גרועות את הפחות גרועה אנחנו נמסור את ההכרעה לועדת ציבורית שכן הועדה הציבורית כפופה לביקורת שיפוטית.

השפעות חיצוניות

כשל שוק נוסף שמצדיק התערבות של המדינה זה השפעות חיצוניות. השפעה חיצונית-זה מצב שבו פעולה של פרט אחד משפיעה באופן חיובי או שלילי על התועלת או הרווחה של פרט אחר מבלי שהפרט הראשון מביא בחשבון את ההשפעה. הבעייתיות בהשפעה חיצונית שזה גורם לעיוות בהקצאת המשאבים ליצור יתר או ליצור בחוסר לצריכה ביתר לצריכה בחסר. המשמעות של זה היא שהעיוות גורם להתנהגות לא אופטימלית שמונעת את היכולת להשיג רווחה מצרפית מקסימאלית. ההתערבות של המדינה תגרום למניעת העיוות או במילים פשוטות תגרום לפרט המשפיע להביא בחשבון את ההשפעה שלו על הפרט האחר.

נניח שיש לנו שוק למוצר מסוים שבו עקומת הביקוש מתנהגת באופן רגיל ועקומת ההיצע גמישה לחלוטין (לא חשוב מה הכמות שתיוצר המחיר לא משתנה) בעולם שבו אין התערבות חיצונית נקודת שיווי המשקל יהיה בנקודת A דהיינו במחיר 3 בכמות X. אם המפעל מזהם וגורם נזק לשכנים נוצרת לנו השפעה חיצונית שלילית שבה עלות הזיהום אינה נלקחת בחשבון ע"י היצרן. כתוצאה מזה נקודת שיווי המשקל האמיתית במקרה שבו יש התנהגות אופטימלית ומביאים בחשבון את עלות ההשפעה החיצונית היא בנקודה B דהיינו, בכמות 1X במחיר 4. אם המשק ממשיך ליצר בנקודה A אנחנו נמצאים בכשל שוק באופן שבו אנחנו מייצרים יותר מדי וצורכים יותר מדי (לא מבחינת היצרן ולא מבחינת הצרכן אלא מבחינה חברתית- ההשפעה של הנזק על השכנים).

כדי להגיע לרווחה מצרפית מקסימאלית אנחנו צריכים לייצר ולצרוך פחות ולצרוך כך נדרשת התערבות המדינה שתחייב אותנו לעבור מ-A ל-B על מנת לפתור את כשל השוק.

דוגמאות להשפעות חיצוניות:

השפעת חיצונית בצריכה
השפעות חיצוניות שליליות בצריכה:
אדם שמעשן יותר השפעה חיצונית שלילית בצריכה שכן בשלב מאוחר יותר הוא יזדקק לניתוח רפואי מעבר לזה, הוא גורם נזק לאנשים הסובבים אותו למעשן הפסיבי.

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

עלות-30

תועלת-40

נוק בריאות-11

דוגמא נוספת- הסמרטפונים זה השפעה חיזונית שלילית בגלל הקרינה.

השפעה חיזונית חיובית בצריכה:

דוגמא ראשונה-עידוד התחבורה הציונית בגלל מניעת פקקים, תאוונת

עלות-4

תועלת-5

דוגמא שניה: לשתול פרחים בגינה שלי – העוברים והשבים נהנים מהיופי של הפרחים.

השפעה חיזונית שלילית בייצור-השפעה שלילית:

מפעל שמזהם נחל

מפעל שמרעיש למלון

השפעה חיזונית חיובית בייצור

איסוף בקבוקים ע"י החברות שגורם להם לרווחים יוצר השפעה חיזונית חיובית מיחזור הסביבה.

דבורים שמייצרות דבש.

פתרונות להשפעות החיצוניות:

פתרון ראשון פשוט- לרוב הוא לא פרקטי והפתרון נקרא "איחוד בעלויות" בפתרון הזה בדוגמא של מפעל שמרעיש למלון. בעל המפעל רוכש את המלון וכתוצאה מזה הוא מפנים את ההשפעה החיצונית לתוך החברה שלו וגורם למפעל לייצר בנקודה שונה למשל לייצר רק בשעות היום ולא בשעות הלילה. פתרון זה הוא לא פרקטי מאחר ולרוב בעל מפעל שיש לנו מומחיות בניהול מפעלים אין לנו מומחיות בניהול מלונאות ולכן אין שום סיבה שהוא ירכוש את המלון על מנת לבצע את ההפנה של ההשפעה החיצונית.

פתרונות ציבוריים

רגולציה (התערבות ישירה)- בפתרון זה המדינה מתערבת באופן ישיר בפעילות של השוק היא מנכיבה ליצרנים כמה לייצר או לחילופים מנכיבה לצרכנים כמה לצרוך על מנת שיעברו לנקודת שיווי המשקל האופטימלית. בפתרון זה יש קושי גדול בהשגת המידע המדינה צריכה להשיג מידע ביחס לתועלות שהפרטים מפיקים ביחס לנוק שנגרם וביחס לעלויות שיש בייצור המוצר.

דוגמאות לשימוש ברגולציה- בתחום החקלאות מכסות של ביצים וחלב. דוגמא נוספת באנרגיה חלופית קובעים ליצרן הפרטי כמה חשמל הוא יכול לייצר. דוגמא נוספת שאנחנו קובעים שלאזור מסוים כלי רכב לא יכולים להיכנס פתרון זה יש בו קושי בשימוש לאור בעייתיות המידע ולכן אנחנו עוברים הרבה פעמים לפתרון נוסף שהוא דרגולציה (התערבות עקיפה)

דרגולציה (התערבות עקיפה)-

בפתרון של התערבות עקיפה המדינה נותנת תמריצים כספיים על מנת לשנות את הפעילות שקיימת במשק. התמריצים הכספיים יכולים להיות תמריצים חיוביים ויכולים להיות תמריצים שלילים (הטלת מס) המדינה בפתרון הזה לא מתערבת באופן ישיר בכמות הייצור או הצריכה. במילים אחרות, לא מתערבת באופן ישיר בפעילות של השוק. המדינה בפתרון הזה גורמת למזיק או למביא התועלת לשנות את התנהגות שלו בהתאם לאותם תמריצים שהיא נותנת למשל: מס על סיגריות גורם לחלק מהאנשים לעשן פחות או להתנהג באופן שבו הם מעשנים פחות מתוצאה מזה שמייקרים להם את עלות הסיגריות.

ההבדלים בין רגולציה לדה-רגולציה

ההבדל הראשון: בפתרון של רגולציה המדינה קובעת לנו כמה לייצר וכמה לצרוך היא קובעת את זה בהתאם לנתונים שהיא משיגה בשוק או כמה התועלות של הפרטים בשוק מה הם העלויות שיש וזה שונה מהפתרון של דרגולציה שבו סוג התמריץ בין אם זה מס או סובסידיה משפיעים על כוחות השוק, שכוחות השוק משתנים לפי המדד של נכוונות לשלם.

ההבדל השני: בפתרון של הרגולציה המידע שהמדינה צריכה להשיג על מנת לקבוע איפה לייצר וכמה לצרוך הוא גדול. היא צריכה להשיג מה הם העלויות ומה הם התועלות של הפרטים וזה שונה מהפתרון של דה-

רגולציה שבו המידע שנדרש הוא נמוך יותר שכן כל מה שנדרש או בעיקר מה שנדרש הוא עלות ההשפעה החיצונית.

ההבדל השלישי: קשור לעלויות הבדיקה. בפתרון של הרגולציה העלויות של המדינה הם נמוכות יותר וזה שונה מהפתרון של דרגולציה שבו העלויות הם גבוהות יותר. ההסבר לזה הוא שבפתרון של רגולציה במקרה של השפעה חיצונית שלילית של מפעל שמוזהם אנחנו נדרשים לבדוק האם המפעל התקין את הפילטרים שיסננו את הזיהום/אוויר. לעומת זאת, בפתרון של דרגולציה לא מספיק שנבדוק שהתקינו את הפילטרים אנחנו צריכים לבדוק את כמות הזיהום בפועל. ההסבר לזה שבגין הזיהום אתה משלם מס ולכן אתה צריך למדוד מה גובה הזיהום.

ההבדל הרביעי: קשור להתנהגות הפרטים. ברגולציה המדינה היא זאת שקובעת את המכסה היא מתערבת באופן ישיר בפעילות ולכן להתנהגות הפרטים אין רלוונטיות (יכול להיות שהמדינה תתנהג באופן לא רציונאלי אם כי הסתברות לכך היא נמוכה). לעומת זאת, בפתרון של דרגולציה הפרטים הם חלק מהתהליך הם באמצעות כוחות השוק אמורים לגרום לכך שיעברו מנקודת A שהיא כשל שוק לנקודה B שהיא הרווחה המצרפית המקסימאלית. בפתרון הזה קיים החשש שהפרטים לא יתנהגו בצורה רציונאלית או לא יבינו את התמריץ באופן שבו מצפים מהם וכתוצאה מזה יזוזו לנקודות 1c או 2C שגם הם נקודות של כשל שוק.

ההבדל החמישי: מתייחס לפיתוח טכנולוגיות ואמצעי מיגון. ברגולציה אין אינטרס להמשיך ולפקח טכנולוגיות חדשות ואמצעי מיגון חדשים וזה שונה מהפתרון של דרגולציה שבו יש רצון להמשיך מהפתרון ולפתח את זה. ההסבר לזה הוא שבפתרון של דרגולציה ככל שהזיהום קטן יותר המס הוא קטן יותר ולכן כל הזמן יש לך תמריץ להמשיך ולפתח את הטכנולוגיה שתקטין את הזיהום, זה לא קיים בפתרון של רגולציה.

ההבדל השישי: ברגולציה קיימת בעייתיות איך לחלק את המכסה בין הפרטים שהמדינה קובעת תמיד יהיה בעיה שמישהו יטען "לי מגיע יותר" "צדק חברתי" זה שונה מהפתרון של דרגולציה שבו כל אחד מייצר בהתאם לעלות ולתועלת שלו. כלומר, אם אתה מרוויח אתה מייצר אם אתה לא מרוויח אתה לא מייצר.

ההבדל השביעי: קשור למסחר בזכאות. ברגולציה יש לך יכולת לסחור בזכאות או בזכות שיש לאותו פרט זאת אומרת, אם קיבלת מכסה מסוימת אתה יכול למכור את הזכות שלך לייצר את אותה מכסה. לעומת זאת בדרגולציה יש קושי לסחור בתמריצים בין אם הם חיוביים או שלילים ויותר מזה אם יש טעות בהערכה הממשלה יש לה קושי ביכולת התיקון ואפשרויות המסחר בעניין.

ההבדל השמיני: קשור להיקף הסיכון. ברגולציה שהמדינה קובעת מה לעשות היא משפיעה באופן ישיר על היקף הסיכון ועל הפעילות המסוכנת. בדרגולציה מאחר והתערבות המדינה היא באופן עקיף והמדינה לא מכתובה כמה לייצר היא גם לא משפיעה על היקף הפעילות המסוכנת למשל: בכלי רכב- אם המדינה קובעת כמה קילומטר ניתן לנסוע ביום היא מתערבת ומשפיעה באופן ישיר על כמות התאונות זה שונה מהפתרון של דרגולציה שבו המדינה נותנת תמריץ וכתוצאה מזה היא מקווה שהפעילות תשתנה אבל היקף הפעילות המסוכנת לא חייבת לקטן.

פתרונות פרטיים

הפתרונות הפרטיים מבוססים על הכרה בעילת תביעה למי שנפגע או למי שמיטיב על מנת לפתור את כשל השוק. בפתרונות האלה ההתערבות של המדינה מאפשרת לניזוק במקרה של השפעה חיובית שלילית להגיש תביעה במשפט הפרטי כנגד המזיק. היא מקנה גם עילת תביעה לאותם פרטים שגרמו להשפעה חיצונית חיובית מהמוטב.

בהשפעה חיצונית שלילית ההכרה בעילת תביעה היא עפ"י דיני הנזיקין למשל: אם אדם מעשן במקום ציבורי אם מטילים עליו קנס זה דרגולציה אם מביאים לו פקח ומכבה לו את הסיגריה זה רגולציה ואם מאפשרים למעשן הפסיבי לתבוע את מי שמעשן במקום הציבורי זה פתרון לפי המשפט הפרטי.

הכוונת התנהגות באמצעות דיני הנזיקין

אחת המטרות של דיני הנזיקין זה לכוון התנהגות או במילים אחרות לגרום ליעילות. איך ניתן להגיע ליעילות בדיני הנזיקין? היכולת להגיע היא בדרך שבה אנחנו נקטין למינימום את הנזקים וכתוצאה מזה נגיע לרווחה המצרפית המקסימאלית. המטרה היא להקטין למינימום ולא למנוע לחלוטין שכן אם נמנע לחלוטין בחלק מהמקרים נפסיד את יתרון הרווחה שצומח לנו מהשימוש באותם משאבים. למשל: לשימוש בכלי רכב אנחנו מודעים לזה שגורמו תאונות (נזקים) אבל אנחנו מעדיפים את השימוש ברכב שגורם לנו לתוספות רווחה על אף הנזקים שנגרמים.

האפשרות לגרימת נזק תלויה בשני גורמים עיקריים: **אחד**, תוחלת הנזק- כאשר זה ההסתברות לגרימת הנזק מוכפל בגודל הנזק. **שני**, עלות נקיטת אמצעי הזהירות-ששני הגורמים האלה במשותף נמצאים

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

במינימום שמה תהיה לנו הרווחה המצרפית המקסימאלית ולאותה נקודה אנחנו קוראים "רמת זהירות אופטימאלית". לדוגמה: אדם נוסע ברכב משוריין ואותו אדם יכול לגרום לתאונה. התאונה גורמת לנזק לצד שלישי בגובה של 100 אותו אדם שנוהג מכיוון שהוא נוהג ברכב משוריין לא נגרם לו שום נזק היכולת של אותו בן אדם שנוהג תלויה במצב העירנות שלו או במצב רוח שלו ותלויה גם במצב הכביש.

רמת זהירות	עלות אמצעי זהירות C	הסתברות לתאונה P	תוחלת הנזק P כפול D	רמת זהירות אופטימאלית (סי ועוד די כפול פי)	עלות לפרט במקרה של רשלנות	עלות לפרט במקרה של טעות בהערכה כלפי מטה $50=D$	עלות לפרט במקרה של טעות בהערכה כלפי מעלה $200=D$
נמוכה	0	15%	15	15	15	7.5	30
בינונית	3	10%	10	13	3	8	23
גבוהה	6	8%	8	14	6	10	22

$100=D$ (נזק)

בעולם שאין לנו התערבות חיצונית כשהפרט פוגע ואינו נדרש לפצות יש לנו השפעה חיצונית שלילית. כשהוא פוגע ואינו נדרש לפצות הוא ינקוט ברמת זהירות נמוכה כשכן אין לו אינטרס להשקיע באמצעי זהירות שלא מחייבים אותו/שהוא לא נפגע. מבחינת הפרט הוא ינקוט ברמת זהירות לעומת זאת הציבור יעדיף את רמת זהירות האופטימאלית שתגרום לסך העלויות והנזקים המינימליים ויותר. במקרה שלנו, זו רמת זהירות הבינונית (13) ולכן כשאין לנו התערבות חיצונית נוצר לנו כשל שוק שנובע מחוסר התיאום שנובע מהתנהגות הפרט לרצונות החברה. לאור זה עלינו לפתור את כשל השוק ויש לנו מספר אפשרויות: יש לנו פתרונות ציבוריים למשל קנס (דה רגולציה) או שוטר תנועה (רגולציה). לחילופין אנחנו יכולים לנקוט בפתרונות פרטיים באופן שבו נכיר בעילות תביעה ע"י דיני הנזיקין. המשמעות היא שנעניק לניזוק יכולת לתבוע את המזיק מה שיחייב את המזיק הפוטנציאלי לשנות התנהגות שלו לרמת התנהגות שתקטין את החשיפה שלו מהתביעה של הניזוק הפוטנציאלי.

האפשרות המקובלת של הכרה בעילת תביעה של ניזוק כלפי מזיק הם אחריות מוחלטת לרשלנות.

אחריות מוחלטת-דה רגולציה רשלנות-רגולציה

בשתי האפשרויות יש רצון להוביל לתוצאה של המעבר מרמת זהירות נמוכה לרמת זהירות בינונית. יחד עם זאת הדרכים הם שונות

באפשרות הראשונה-אחריות מוחלטת (הכוונה עקיפה)- בפתרון של אחריות מוחלטת המזיק חייב לפצות את הניזוק בכל מקרה שיש נזק. הפיצוי לא קשור אם המזיק אשם או לא אשם. המדובר בהכוונה עקיפה שכן לא מכוונים את המזיק באיזה רמת זהירות הוא צריך לנקוט יחד עם זאת לאור התמריץ השלילי שהוטל עליו חובת פיצוי מלא המזיק הפוטנציאלי ישנה את רמת ההתנהגות שלו למקום שבו סך העלויות הם מינימליות. בדוגמא שלנו: רמת הזהירות הבינונית יש בה עלויות ותועלות מינימליות (13) ולכן הוא ינקוט בעלות של אמצעי זהירות של 3.

באפשרות השנייה- רשלנות (הכוונה ישירה)-המזיק מחויב לפצות את הניזוק בגין הנזק שנגרם לו רק אם המזיק נקט ברמת זהירות שהיא נמוכה מרמת הזהירות של האדם הסביר (רמת הזהירות של האדם הסביר נקבעת ע"י ביהמ"ש ובדוגמא שלנו אנחנו מניחים שרמת הזהירות הסבירה היא רמת זהירות היעילה) ולכן המזיק הפוטנציאלי ינקוט באמצעי זהירות שיגרמו לו לפטור מאחריות דהיינו רמת זהירות בינונית או גבוהה. עלות נקיטת אמצעי זהירות היא 3 או 6 אבל אם המזיק הפוטנציאלי מתנהג בצורה רציונאלית הוא ינקוט ברמת זהירות שהעלות שלה היא הנמוכה ביותר באופן שתגרום לו לפטור מאחריות במקרה שלנו הוא ינקוט באמצעי זהירות של 3.

השוואה בין אחריות מוחלטת לרשלנות

ההבדל הראשון- מתייחס לעלויות ההתדיינות-בפתרון של אחריות מוחלטת ביהמ"ש נדרש לבדוק רק את גובה הנזק הוא לא נדרש לבדוק את רמת הזהירות שהפרט נקט בה הוא רמת הזהירות הסבירה. לעומת זאת במסטר של רשלנות יש להוכיח לא רק את גודל הנזק אלא גם את אמצעי הזהירות שהפרט נקט ואת

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

אמצעי הזהירות הסבירים. שצריך להשוואות בין הפתרון של אחריות מוחלטת לבין רשלנות בשיקול הזה יש עדיפות לאחריות מוחלטת.

ההבדל השני-מתייחס לאופן קביעת רמת הזהירות (מי רצוי שיקבע מה היא רמת הזהירות האופטימלית)- באחריות מוחלטת מכיוון שמדובר בהכוונה עקיפה יכולת הבחירה היא של המזיק הפוטנציאלי לבחור את רמת הזהירות האופטימלית בעיניו בהתייחס לעלות נקיטת אמצעי הזהירות ולתוחלת הזנק. לעומת זאת ברשלנות שמדובר בהכוונה ישירה ביהמ"ש הוא זה שקובע מה היא רמת הזהירות הסבירה (היעילה) בהבדל הזה העדיפות תהיה לפתרון של רשלנות שכן בהכרעות ערכיות (קביעה של רמת זהירות) אנחנו נעדיף שביהמ"ש יקבע ולא המזיק הפוטנציאלי.

ההבדל השלישי-חשיבות הדיוק בקביעת סכום הפיצוי- שנגרמת תאונה ויש נזקים חלקם הם נזקים ישירים וחלקם הם נזקים עקיפים. הנזקים הישירים ניתנת לכימות ולהערכה באופן מדויק יותר ואילו הנזקים העקיפים יש קושי לאמוד את היקף הנזקים באופן מדויק. שביהמ"ש נדרש לפסוק נזק הוא נדרש להתייחס גם לנזקים הישירים וגם לעקיפים. לאור זה, ביהמ"ש יכול לטעות בקביעה שלו כלפי מעלה או כלפי מטה. והשאלה כאן איזה כלל אחריות או איזה משטר רשלנות או אחריות מוחלטת מתמודד טוב יותר עם הקושי של ביהמ"ש לדייק בקביעת סכום הפיצוי של הנזק.

באחריות מוחלטת הנזק הוא היקף הנזק שבו ביהמ"ש פוסק יש לו משמעות להתנהגות שבו המזיק הפוטנציאלי נבחר. לעומת זאת בפתרון של רשלנות שהמזיק בחר ברמת הזהירות הסבירה או מעבר אליה הוא יהיה פטור מהנזק שיגרם לו ולכן גם אם ביהמ"ש יפסוק מעל או מתחת לנזק האמיתי זה לא ישפיע על התנהגות של המזיק הפוטנציאלי.

ההבדל הרביעי-היקף השימוש במשאב- בהבדל זה אנחנו נבדוק איזה משטר יבטיח שהיקף השימוש במשאבים יהיה היעיל ביותר. במשטר של אחריות מוחלטת יהיה לנו שימוש במשאב בצורה היעילה ביותר לעומת זאת, במשטר של רשלנות מכיוון שרשלנות מביא בחשבון רק חלק מהעלויות היקף השימוש יהיה מעל השימוש האופטימאלי.

הכוונת התנהגות באמצעות הקצאת זכויות קניין או עילת תביעה מכח עשיית עושר ולא במשפט

אפשרות נוספת להתמודד במקרים מסוימים עם השפעות חיצוניות זה באמצעות הקצאת זכויות קניין. הקצאת זכויות קניין מכיוון את התנהגות הפרטים לאופן שבו הם התנהגו באופן יעיל במשאבים ויגיעו לרווחה מצרפית מקסימאלית.

דוגמא ראשונה: תחבורה ציבורית בעיר מודיעין- בעיר מודיעין נוסעת תחבורה ציבורית שעל האוטובוסים שלה מפרסמים חנויות. חברת האוטובוסים מתלבטת כל כמה זמן לנסוע (בתדירות) כאשר מרכיב הרווח שלה ושל החנויות מופיע בטבלה הבאה:

נסיעה כל 1 שעה	נסיעה כל חצי שעה	נסיעה כל רבע שעה	נסיעה כל 10 דק'
רווח לאוטובוס	400	475	500
רווח (מפרסום) לחנויות	75	150	300
סה"כ רווח	475	625	800

בסיטואציה שלנו יש לנו השפעה חיצונית חיובית של חברת האוטובוסים על החנויות בעקבות הפרסומות על האוטובוסים. במקרה שלנו לחברת האוטובוסים עדיף נסיעה כל רבע שעה (550) לעומת זאת הרווחה המצרפית המקסימאלית היא במצב שבו הנסיעה כי כל 10 דק' (800) כתוצאה מכך נוצר כשל שוק כאשר הפתרונות לעניין יכולים להיות הפתרונות הבאים:

- איחוד בעלויות- בין חברת האוטובוסים לחברת החנויות.
- מנגנון שבו מכירים בטובת ההנאה או בהתעשרות שנובעת מנסיעה כל עשר דק' במקום כל רבע שעה לחנויות. במקרה הזה יש שיפור ברווח לחנויות תוספת של 75 אולם יש הפסד של 50 לחברת האוטובוסים ולכן המשא ומתן שיתנהל יהיה מעל 50 ופחות מ-75.

דוגמא שניה-פרווח של בונים- שבט אינדיאני שחי בארצות הברית התפרנס מצייד של בונים. הצייד תעם את היקף הגידול הטבעי של הבונים באזור בשלב מסוים הגיעו האירופאים והחליטו שכדאי לעשות להם כובעים מהבונים. לאור זה, אותו שבט נתקל בבעיה של הכחדה של כמות הבונים באזור. ראש השבט פונה אליכם במייל ושואל אותכם מה כדאי לעשות?
בסיטואציה שלנו מתעוררות שני בעיות:

הבעיה הראשונה היא דילמת האסיר-דילמת האסיר נוצרת כתוצאה מכך שכל צייד לא יודע מה הציידים האחרים יעשו ולאור זה, הוא יכול להחליט ביחס לציידים האחרים או שהם יצודו או שלא. אם הציידים האחרים צדים הוא אומר שגם לו שווה לצוד שכן במילא תגרם ההכחדה. אם הציידים האחרים לא צדים עדיין שווה לו לצוד שכן הצייד שלו לבד לא יגרום להכחדה. ולכן בכל מקרה שווה לו לצוד וכשכולם אומרים את זה נוצר לנו דילמת האסיר שמוביל לכשל שוק.

הבעיה שניה היא השפעה חיצונית שלילית – יש לנו השפעה חיצונית שלילית שכן הצייד של כל אחד משפיע על כמות הבונים הכללית שקיימת באזור אם כי הצייד שצד לא מביא את זה בחשבון. הפתרונות לכשל השוק יכולים להיות ציבוריים או פרטיים.

ציבוריים-זה מס או קנס על כל מי שצד (דה רגולציה) או קביעת מכסות או איסור צייד רק בעונות מסוימות (רגולציה).

בפתרונות הפרטיים יש לו הקצאת של זכויות קניין באופן שבו ראש השבט מחלק את האזור כולו לאזורי משנה לפי אזורי המחיה של הבונים. כל משפחה מתוך השבט מקבלת אזור מחיה ומנהלת אותו הניהול של אותו אזור יגרום להפנמה של השפעה החיצונית שכן אותה משפחה תנסה למנוע את ההכחדה של הבונים באזור שלה. מעבר לזה, אותה משפחה תמנע מגורמים אחרים לבצע צייד באזור שלה.

תיאורמה של קואז (תיאוריה שהוכחה באופן מתמטי)

(עד עכשיו למדנו שיש לנו השפעות חיצוניות שגורמות לכשל שוק יש צורך בהתערבות)

קואז במאמר שהוא פירסם ב-1960 מנסה לשנות את מה שלמדנו עד עכשיו באופן שבו לא נדרשת התערבות באותם מקרים שיש לנו הוצאות עסקה אם אין הוצאות עסקה לדעתו כוחות השוק יגרמו לכך שההשפעות החיצוניות יעלמו.

הטיעון של קואז מתחלק לשלושה שלבים:

1. עקרון הדדיות בגרימה של נזק - כשא' פוגע ב-ב' והוא חייב לפצות אותו אנחנו מניחים שחובת הפיצוי נובעת מהזכות שהייתה ל-ב' או במילים אחרות לפי המשפט המקובל פגעת בסטטוס קוו אתה צריך לשלם. דוגמא אם מפעל מרעיש למלון וגורם לו להשפעה חיצונית שלילית שכן פחות אנשים מוכנים לבוא למלון אנחנו מניחים לפי המשפט המקובל שהמפעל יוצר רעש בסטטוס קוו ולכן הוא מחוייב לשלם. יחד עם זאת, ניתן להסתכל על הסיטואציה הזאת באופן קצת שונה אנחנו יכולים להגיד שגם זה שהמלון נמצא בסמוך למפעל הוא זה שגורם לנזק שכן אם הוא לא היה באותו אזור אז גם אם המפעל היה מרעיש לא היה נוצר הנזק. זאת אומרת, יש לנו סוג של קשיים בין קיומו של המפעל המרעיש לבין הימצאותו של המלון באזור. לפי המשפט המקובל ברור לנו שהמפעל הוא זה שגורם לנזק לפי קואז אין לנו תשובה ברורה מי צריך לשאת בנזק או מי הגורם לנזק. התשובה לשאלה מי צריך לשאת את הנזק נגזרת מהשאלה האם אנחנו מעוניינים לפצות את המלון. לפי המשפט המקובל כשיש לנו חריגה מהסטטוס קוו או שיש לנו שיקולים של צדק למשל המלון בא לפני המפעל אנחנו נהיה מעוניינים לפצות. לעומת זאת, לפי קואז המטרה היא להשיג יעילות מקסימאלית או רווחה מצרפית מקסימאלית ולכן הקביעה שלנו אם הוא אחראי לנזק או לא תתבסס אם זה יוצר לנו יעילות או רווחה מצרפית מקסימאלית או לא.

2. הקצאה יעילה של זכאויות - הקצאת זכאויות בדוגמא של המלון והמפעל זה הצורך בברור האם למלון יש זכאות לשקט אם יש זכאות זה אומר שעצם גרימת הרעש ע"י המפעל פוגע בזכאות שיש למלון אם אין לו עצם גרימת הרעש ע"י המפעל לא פוגעת בזכאות של המלון מאחר ולמלון אין זכות לשקט ולכן אם המטרה היא להגדיל את הרווחה המצרפית או יעילות אנחנו נקצה את הזכאות ביעילות. הקצאת הזכאות ביעילות תהיה למי שצפוי להפיק מהזכאות את התועלת הגדולה ביותר או במקרה של מניעת נזק למי שעלות מניעת הנזק היא היקרה ביותר שכן אנחנו מעוניינים שמונע הנזק הזול יבצע את מניעת הנזק שיוביל לרווחה המצרפית המקסימאלית.

בדוגמא של המלון והמפעל אנחנו נשאל במקרה שבו המלון מגיש תביעה כנגד המפעל בגין הנזקים שנגמרו לו האם על המפעל לפצות אותו. לפי קואז בית המשפט צריך לבדוק האם נקצה את הזכאות או שלא נקצה את הזכאות. אם נקצה את הזכאות למלון המפעל יצטרך לפצות את המלון בגין הנזק שנגרם לו או להתקין אמצעי מיגון בשביל למנוע את הנזק. אם הזכאות אצל המפעל אז המפעל לא נדרש לפצות את המלון ואם המלון מעוניין להקטין את הנזק הוא יצטרך להתקין בעצמו אמצעי מיגון שימנעו את הנזק. דוגמא: נניח שזנזק יכול להיגרם למלון הוא בגובה של 300 נניח שאם המלון רוצה למנוע את עצמו מפני הרעש עלות המיגון הוא 60 מצד שני אם המפעל רוצה למנוע את הרעש העלות היא 40.

בשיטת המשפט הישראלי יש שיטת פיצויים נוספת שנקראת "נטל הפחתת הנזק" העיקרון ב"נטל הפחתת הנזק" זה שהמזיק צריך לפצות את הניזוק בגובה הנזק שהיה נגרם אם הניזוק נקט בכל האמצעים הסבירים בכדי למנוע את אותו נזק. למשל בסופה שהייתה לפני שבועיים אם קבלן שבנה

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

בית ויש רטיבות מהגג רוכש הבית זכאי לפיצוי בגין הנוקים שנגמרו לו. יחד עם זאת, אם התרטבו לו הספה והתמונה והוא יכל להזיז אותם והוא לא הזיז הוא לא יהיה זכאי לפיצוי בגין הנוק שנגרם לו. ההשפעה בין שיטת המשפט הישראלית לקואז דוגמא: אדם נפגע בתאונת דרכים ויכול לעבור ניתוח על מנת להחזיר אותו למעגל העבודה השאלה היא האם הפוגע צריך לפצות את מי שנפגע.

לפי האינטואיציה היינו חושבים שהמזיק צריך לפצות את הניזוק ללא כל קשר להחלטה אם הוא עובר את הניתוח או לא עובר (זה לא מדויק). לפי קואז, חובת הפיצוי תחול על המזיק רק אם עלות מניעת הנוק למזיק היא הזולה ביותר ולכן, מאחר והניזוק באמצעות המעבר של הניתוח הוא מונע נזק הזול אנחנו נקצה את הזכאות למזיק ולא נפצה את הניזוק. לפי שיטת המשפט הישראלי שיש לנו את העיקרון של נטל הפחתת הנוק הניזוק חייב לעבור את הניתוח על מנת לשפר את המצב שלו ואם הוא לא עבר המזיק מחויב לפצות כאילו הוא עבר. בדוגמא של המפעל שבו עלות המניעה למלון היא 60 ולמפעל היא 80 קואז יקצה את הזכאות למפעל וכתוצאה מזה לא יפצה את המלון והמלון שהוא מונע הנוק הזול יתקין את אמצעי המיגון בעצמו. לפי השיטה הישראלית סכום הפיצוי שהניזוק זכאי לו הוא אותו נזק שנגרם אילו הניזוק נקט באמצעים סבירים להפחתת הנוק ולא לכל סכום הנוק שנגרם בפועל. בדוגמא שלנו המלון יכול למנוע את הנוק של 300 באמצעות התקנת אמצעי מיגון של 60 ולכן הפיצוי של המפעל את המלון הוא בגובה של 60 ולא מעבר לזה.

לסיכום: בשתי הדוגמאות ובשני השיטות מושגת המטרה של יעילות גם בדוגמא של המלון מתקינים את המיגון וגם בדוגמא של התאונה הניזוק עובר את הניתוח. יחד עם זאת, יש הבחנה מי נושא בעלויות של עלויות המיגון או של הניתוח. לפי קואז, זה לא משנה מי נושא לפעמים זה הניזוק ולפעמים זה המזיק שכן מה שמעניין אותו זה הרווחה המצרפית המקסימאלית. לעומת זאת, לפי שיטת המשפט הישראלית המזיק תמיד משלם.

3. **התיאורמה של קואז או במילים אחרות המסחר בזכאויות-** התיאורמה של קואז קובעת שכשאינו לנו הוצאות עסקה לא חשוב מה ביהמ"ש או הדין יקבע הקצאת הזכאות הסופית לאחר קיום מסחר יגרום לזה שהיא תהיה בידי המשתמש היעיל (מונע היקר).

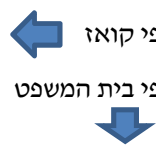
דוגמא ראשונה: נניח שיש מכרז ויש ארבעה משתתפים כל אחד דורש לתשלום (מכונות, אנשים וכו')

א' 280 ב' 350 ג' 370 ד' 250

נניח שא' זכה במכרז (לא משנה הסיבה) וד' הוא המשתמש היעיל ביותר.

בהיעדר הוצאות עסקה יתקיים מסחר בין הצדדים. ד' קונה מא' את הזכאות.

דוגמא שנייה:

הקצאת זכאות למפעל מלון 60 מפעל 80	הקצאת זכאות למלון מלון 60 מפעל 40	 <p style="text-align: center;">לפי קואז לפי בית המשפט</p>
יתקיים מסחר בזכאות שיעביר את הזכאות למפעל. (המפעל ישלם בין 60 ל80).	הזכאות תישאר בידי המלון למפעל כדאי להשקיע באמצעי מיגון 40	הזכאות מוקצת למלון
הזכאות תישאר בידי המפעל. למלון כדאי להשקיע באמצעי מיגון 60.	יתקיים מסחר בזכאות שיעביר את הזכאות למלון. (המלון ישלם למפעל בין 40 ל60).	הזכאות מוקצת למפעל

דוגמא שלישית:

רכבת וחקלאים- חברת רכבות כשהיא נוסעת היא יוצרת גיצים וכתוצאה מכך שורפת את השדות של החקלאים שנמצאים בסמוך. הנוק שנגרם לשדות של החקלאים תלוי במספר הרכבות שנוסעות ביום. מעבר לזה, ככל שמפעילים יותר רכבות הרווח של חברת הרכבות עולה אבל התועלת של כל רכבת נוספת פוחתת (תועלת שולית פוחתת).

מספר רכבות ביום	רווח לרכבת	נזק לחקלאים	רווחה מצרפית
0	0	0	0
1	20	-5	15
2	32	-12	20
3	35	-22	13
4	38	-36	2

המצב האופטימלי זה ששתי רכבות נוסעות ביום (רווחת מצרפית של 20) בית המשפט יכול לבחור במספר אפשרויות למי להקצאות את הזכאות.

אנחנו נבחן שני אפשרויות:

או שביהמ"ש יקצה את הזכאות לחברת הרכבת

או שהוא יקצה את הזכאות לחקלאים.

אם ביהמ"ש מקצה את הזכאות לחברת הרכבת המשמעות של זה היא שחברת הרכבת תפעיל כמה שיותר רכבות על מנת למקסם את הרווח שלה (38). דהיינו, היא תפעיל 4 רכבות ביום.

במקרה הזה, גם אם היא גורמת נזק לחקלאים היא לא מחויבת בפיצוי. (השפעה חיצונית שלילית שהיא 36-).

יחד עם זאת, המצב שבו חברת הרכבות תפעיל 4 רכבות לא יקרה שכן החקלאים יציעו לרכבת סכום של עד 24 (36 ל-12) ואילו חברת הרכבת תסכים לכל סכום שהוא מעל 6 (בין 38 ל-32) ולכן יתקייים מסחר בין החקלאים לרכבת בגין הזכאות באופן שיעביר מ-4 נסיעות ביום ל-2 רכבות ביום. לא ניתן יהיה להפסיק את הרכבת השלישית שכן מניעת הנזק לחקלאים במקרה הזה היא 7 (קודם היה 12 ועכשיו 5) ואילו מצד שני ההפסד בגין מניעת הרווח של חברת הרכבת ממצב שבו הם נוסעות שתי רכבות למצב שבו נוסעת רכבת אחת הוא 12 (מ32 ל-20) ולכן לא יתקיים מסחר שיפחית מנסיעה של 2 רכבות לנסיעה של רכבת אחת.

מצד שני, ביהמ"ש יכול לפסוק לטובת החקלאים. המשמעות של זה היא זה שלחקלאים יש זכות לפיצוי בגין כל נזק שחברת הרכבת גורמת להם. במקרה הזה חברת הרכבת תציע לחקלאים סכום שינוע בין 12 ל-32 על מנת שהזכאות תעבור מהחקלאים לחברת הרכבת. לא ניתן להפעיל את הרכבת השלישית שכן התוספת לרכבת הוא 3 ואילו הנזק לחקלאים הוא 10 ולכן לא יתקיים מסחר ביחס לרכבת השלישית.

לסיכום: בהנחה שאין הוצאות עסקה לא חשוב אם ביהמ"ש מקצה את הזכאות לרכבת או לחקלאים בסופו של דבר זה יגיע למשתמש היעיל ביותר שזה 2 רכבות ביום.

יחד עם זאת, אם יש הוצאות עסקה על ביהמ"ש להקצאות את הזכאות בהקצאה הראשונית ביעילות. במקרה שלנו 2 רכבות ביום.

משמעות של הוצאות עסקה - מגבלות על היכולת לבצע מסחר יעיל בזכאויות. למשל: פערים במידע שבין הצדדים לעסקה דוגמא שניה התנהגות לא רציונאלית של אחד הצדדים לעסקה דוגמא שלישית היעדר זהות או חוסר התאמה בין התועלת לבין הנכוונות לשלם. דוגמא רביעית זה כשלאחד הצדדים השירות או המוצר נחשבים כמוצר ציבורי.

שני דוגמאות עם הוצאות עסקה

דוגמא ראשונה: מפעל אתא נ' שוורץ- מפעל אתא גרם מטרד לשכן שוורץ. המפעל בשביל למנוע את הרעש נדרש להשביט את המפעל. דהיינו, לפטר את כל העובדים, לחילופין, שוורץ נדרש לעבור דירה.

לפי קאזו, צריך להקצאות את הזכאות למונע הנזק היקר שבמקרה שלנו הוא המפעל. ביהמ"ש פסק לטובת שוורץ. כשאין לנו הוצאות עסקה המפעל יציע לשכן לקנות ממנו את הדירה/זכאות. המפעל מציע לשוורץ שני דירות והשכן מתנהג בצורה לא רציונאלית ומסרב להצעה של המפעל. לאור זה, לפי קאזו, מאחר והשכן מתנהג בצורה לא רציונאלית וקיימות הוצאות עסקה על בית המשפט להקצאות את הזכאות בהקצאה הראשונית בצורה יעילה דהיינו להקצאות את הזכאות למפעל.

דוגמא שניה: חברת חשמל- מפעילה תחנת כח שגורמת לזיהום אוויר. הנזק לסביבה ולשכנים הוא 1000. חברת חשמל יכולה למנוע את הנזק בעלות של 100 או שהציבור יכול לחבוש מסכות בעלות של 250. אם אין לנו הוצאות עסקה לפי קאזו אין משמעות להקצאה הראשונית וביהמ"ש יכול לפסוק לטובת מי שהוא רוצה שכן כוחות השוק באמצעות מסחר יעיל בזכאויות יעבירו את זה לתוצאה היעילה. במקרה שלנו, הזכאות תגיע בסופו של דבר לציבור.

יחד עם זאת, בחלק מהמקרים המדינה נדרשת להקצאות את הזכאות בהקצאה הראשונית באופן יעיל ולכן היא צריכה להקצאות את הזכאות לציבור. אותם מקרים, הם במקרים שבהם הנזק לכל אחד מהשכנים הוא נמוך והיכולת לאגד את כולם היא בעייתית. במקרים האלה שיש קושי ליצור מסחר המדינה/ ביהמ"ש צריכה מלכתחילה להקצאות את הזכאות באופן יעיל לציבור.

סוף הקורס!

מועדים לשמחה! (מועד א' / ב')

מבחן לדוגמא + פתרון

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

המכללה האקדמית נתניה

תשס"ח, סמסטר א'

מרצה: ד"ר עמיחי קרנר

עוזר הוראה: עו"ד צורי דוד

מבחן בקורס משפט וכלכלה – מועד א'

יום ג', 22 בינואר 2007, בשעה 12:30

הנחיות כלליות:

1. הזמן המוקצב לפתרון הבחינה הנו שעתיים וחצי.
2. אסור להשתמש בכל חומר עזר.
3. במבחן שתי שאלות. משקלה של כל שאלה כציון המצוין בראשה.
4. אם קיימת אי בהירות כלשהי, יש לציין מהן ההנחות אשר הונחו לשם הפתרון.
5. בצד כל שאלה מצוין היקף המענה המרבי המותר לה. אין לחרוג מן המכסה שנקבעה. הציון בגין התשובה ייקבע רק על פי הדברים הכלולים במסגרת המכסה.

בהצלחה

משפט וכלכלה - מחברת בחינה - מהדורת 2014

שאלה מספר 1: [55 נקודות]

ההיקף המרבי של התשובה: שני עמודים.

אלון, מרצה במכללה, מארגן בשיתוף עם אגודת הסטודנטים, כנס בנושא "כניסת הסטודנטים למעגל העבודה לאחר סיום התואר".

אלון, מעוניין שהסטודנטים יגיעו לכנס, אם כי, נסיון העבר מלמד, שהסטודנטים בדרך כלל לא מגיעים לכנסים, כל אחד מסיבותיו הוא. הצלחת הכנס תלויה בנוכחותם של מרבית הסטודנטים.

לאור זה, החליט אלון על בדיקת מספר אפשרויות:

1. צילום הכנס במצלמת וידאו והצהרה, כי מי שלא השתתף לא יוכל לגשת לבחינה בקורס שלו;
2. מתן בונוס לציון בקורס של אלון, לכל סטודנט שיהיה נוכח בכנס;

דון בענין ובכל אחת מהאפשרויות על פי עקרונות הגישה הכלכלית. יש לפרט מהן ההנחות הערכיות והאמפיריות בהן תלוי הדבר.

שאלה מספר 2: [35 נקודות]

ההיקף המרבי של התשובה: עמוד וחצי

פקודת המסים (גביה) מאפשרת, כיום, למדינה ולרשויות מקומיות לנקוט בהליכים כנגד חייבים, מבלי שיתקיים הליך משפטי קודם לנקיטת אמצעי הגביה, אשר בו תתברר חבותו של האזרח ובו יתאפשר לו להעלות טענותיו לעניין זה. כך למשל מאפשרת הפקודה לבצע עיקול אצל החייב או צד ג', לאחר משלוח הודעה בדואר רגיל בלבד ומבלי לודא את קבלת ההודעה.

לאור כל האמור לעיל, מוצעים מספר תיקונים לפקודה. בתיקונים המוצעים, יש כדי לרכך את הפגיעה הקשה, ב"חייבים" ובצדדים שלישיים, הקיימת כיום נוכח ההסדרים הקבועים בפקודה. כך למשל, מוצא שביצוע עיקול יהיה מותנה במשלוח הודעה על החוב והכוונה לבצע עיקול, בדואר רשום עם אישור מסירה ובחלוף 30 יום מיום קבלת ההודעה ע"י החייב.

בהתאם לעקרונות הניתוח הכלכלי של המשפט מהו ההסדר העדיף, הקיים או המוצע? מהן ההנחות הערכיות והאמפיריות בהן תלוי הדבר.

שאלה מספר 3: [10 נקודות]

ההיקף המרבי של התשובה: חצי עמוד

הסבר בקצרה את התיאורמה של קוז.

פתרון המבחן:

משפט וכלכלה – הצעת פתרון למועד א'

מרצה: ד"ר עמיחי קרנר; עוזר הוראה: עו"ד דוד צורי

סימטר א', תשס"ח

שאלה 1

נתוני השאלה קובעים כי, נסיון העבר מלמד שהסטודנטים בדר"כ לא מגיעים לכנסים וכי הצלחת הכנס תלויה בנוכחותם של מרבית הסטודנטים. מכך ניתן ללמוד שהסטודנטים אינם מפנימים את השלכות מעשיהם (אי הגעה לכנס) על הצלחת הכנס. או במילים אחרות לאי ההגעה לכנס יש השפעות חיזוניות שליליות על הכנס, היות והצלחת הכנס אינה אחד השיקולים הנלקחים בחשבון ע"י הסטודנט כאשר הוא מחליט שלא להגיע. מצב זה הוא "כשל שוק" היות והכנס נועד לטובת הסטודנטים. קיומה של השפעה חיזונית זו מהווה הצדקה להתערבות חיזונית או "שילטונית" במטרה לגרום להפנמת ההשפעה החיזונית. למסקנה דומה היה ניתן להגיע במידה והכנס הוגדר כבעל מאפיינים של "מוצר ציבורי" ולמצוא בכך את ההצדקה לעצם ההתערבות.

האפשרות הראשונה: קובעת חובת הגעה לכנס ולצידה סנקציה בגין אי הגעה לכנס בצורה של חסימת האפשרות לגשת למבחן. אופן הסדרה זה מהווה הכוונה ישירה או רגולציה. המדובר הוא בפתרון ציבורי ביחס לכל הסטודנטים שלומדים בקורס של אלון.

האפשרות השנייה: מעניקה בונוס לסטודנטים שיגיעו לקורס דבר המהווה הכוונה עקיפה או דה-רגולציה, היות וכל סטודנט יוכל לבחון את כדאיות ההגעה לכנס למול הבונוס בציון. כך למשל סטודנטים מצטיינים שצופים שציונם בקורס יהיה ממילא מאד גבוה ואולי אף 100 צפויים להעריך פחות את הבונוס ואולי לוותר על הגעה לכנס באם יש להם משהו יותר טוב לעשות באותו זמן. כך גם יכולים סטודנטים לשקול לימוד החומר בזמן הכנס באופן שאולי להערכתם צפוי להביא להם תוספת ציון גבוהה יותר מהבונוס המובטח. גם זהו פתרון ציבורי ביחס לסטודנטים של אלון.

האפשרות הראשונה מתיחסת לדרך אכיפה, צילום בוידאו, בעוד האפשרות השנייה אינה מציינת מהי הדרך בה ידעו מי היה נוכח. אין להתעלם מכך שלצילום כאמור יש עלויות, אך לכל אמצעי אכיפה יש עלויות כלשהן.

הסנקציה שתוטל באפשרות הראשונה על מי שלא יגיע לכנס גבוהה מהסנקציה שתוטל לפי האפשרות השנייה, שלילת הבונוס, ולכן צפויה להיות יעילה יותר. ההסבר לכך הוא שסטודנט רציונלי השוקל אם ללכת לכנס או לא ישקול את התועלת שתצמח לו מנוכחות בכנס וכן את הבונוס או הזכות לגשת למבחן למול התועלת שתצמח לו מאי הגעה לכנס פחות העלות של הסנקציה שתוטל עליו בגין אי הגעה לכנס. לכן ככל שהסנקציה גבוהה יותר היא צפויה להביא יותר סטודנטים למסקנה שעדיף להגיע לכנס מאשר להעדר ממנו. אולם בשל אופייה המחייב של האפשרות הראשונה היא אינה מאפשרת העדרות יעילה מהכנס, במצב בו אכן הסטודנט צפוי לתועלת גבוהה יותר מהעדרות מהכנס מאשר התועלת שתצמח לו מהגעה לכנס ומהתועלת שבהצלחת הכנס, הרי יתכנו מצבים בהם יהיה יעיל יותר לסטודנט להעדר מהכנס גם אם יפנים בצורה מלאה את השפעתו השלילית על הצלחת הכנס, שהרי ככל שהמדובר במיעוט של סטודנטים

שהעדרותם היא יעילה כך גם השפעתם השלילית על הצלחת הכנס היא פחותה, שהרי להצלחת הכנס נדרשת נוכחות רק של מרבית הסטודנטים ולא של כולם. הכוונת התנהגות לצורך הפנמה של השפעות חיצוניות צריכה להעשות באמצעים שיש בינם לבין הנזק הצפוי מההשפעה החיצונית יחס פרופורציונלי, באופן שלא תגרם "הרתעת יתר".

אם זאת ניתן למצוא חסרונות באפשרויות אלו. למשל הן מתייחסות לסטודנטים של אלו בקורס בלבד ואינן משפיעות על סטודנטים אחרים.

שאלה 2

ההכרעה בין דרכי הפעולה האפשריות (דפ"א) תלויה באמת המידה על-פיה פועלים.

נקיטה באמת המידה "תועלתנות" מחייבת בדיקה של התועלת של כל הצדדים המושפעים מנקיטה בדפ"א אחת או בדפ"א שניה. במקרה זה, הצדדים הרלבנטיים הם הרשויות המשתמשות בהליכי הגביה לפי פקודת המיסים מצד אחד והחייבים עליהם מבוצעים הליכי הגביה מצד שני. כמובן שיתכנו גם צדדים שלישיים המושפעים מהליכי הגביה. לרשויות הכי יעיל במצב הקיים, של משלוח ההודעות בדואר רגיל, אחרת הן היו שולחות את ההודעות בדואר רשום מיוזמתן. לכן המעבר לדפ"א המוצעת צפוי לפגוע ברווחותן של הרשויות במידה מסוימת. מצד החייבים יתכנו מקרים בהם קבלת ההודעה בדואר רשום תמנע טעויות ותאפשר להם להביא את הדברים על תיקונם ובכך תהיה יעילה יותר עבורם. במקרים אחרים חייבים אשר יקבלו את ההודעה בדואר רשום לא יוכלו להתכחש לקבלת ההודעה ולא יוכלו להתחמק מתשלום בטענות של אי קבלת הודעה, ותועלתם תקטן. היות וקשה להעריך אילו מהתועלות גדולה יותר לא ניתן לפי המידע שניתן להגיע להכרעה באשר לדפ"א היעילה לפי אמת מידה זו. בכך אף חסרונה, היא תדרוש השקעה גדולה של משאבים לצורך איסוף המידע לצורך הכרעה.

נקיטה באמת מידה "פרטו" מחייבת בדיקה של העדפותיהם של הפרטים. אין ספק, שהמצב הקיים מהווה סטטוס-קוו, למרות שיש בו לא מעט פרטים שאינם שבעי רצון. מעבר ממצב זה לדפ"א המוצעת צפוי לגרום התנגדות מצד הרשויות, אשר כפי שנאמר קודם לכן צפויות להפגע במידה כלשהי מהמעבר. היות ולפי אמת מידה זו, דפ"א היא יעילה פרטו כל עוד אין דפ"א עדיפה פרטו עליה, אזי אין מנוס מהקביעה שהמצב הקיים הוא היעיל פרטו. מסקנה זו מביא אף את הביקורת על אמת מידה זו אשר מקבעת מצב סטטוס-קוו ומקשה מאד על שינויים וזאת למרות שיתכן והדפ"א המוצעת היתה מגדילה את הרווחה המצרפית.

נקיטה באמת מידה "קלדור-היקס" צפויה להביא לרווחה מצרפית מירבית. יש להעריך את ה"נכונות לשלם" של הצדדים. הרשות, אשר מעדיפה להשאיר במצב הקיים, צפויה להיות נכונה לשלם לכל היותר את הפרש העלויות בין עלות המשלוח בדואר רגיל ועלות המשלוח בדואר רשום בתוספת העלויות הנוספות בגין איתור כתובות חייבים שהמשלוח בדואר רשום יביא לכך שהרשות תגלה שהם אינם גרים עוד באותה כתובת. מנגד החייבים אינם צפויים להיות נכונים לשלם כלום, היות והם יצטרכו לשלם אם יקבלו את ההודעות. מי שכן צפוי להיות נכון לשלם עבור המעבר לדפ"א המוצעת הם דווקא אותם אזרחים שאינם חייבים ומבוצעים כנגדם הליכי גביה על לא עוול בכפם, עקב טעות כזו או אחרת. הנכונות לשלם של אלו צפויה להיות גבוהה באופן אינדיבידואלי היות ומדובר בטרדה משמעותית, אולם ביחס בין כמות הטעויות לבין כמות ההודעות שהרשות שולחת, יש לשער כי הפרש עלויות המשלוח (לכל החייבים) גדול מנכונות ה"לא חייבים" לשלם. בהקשר זה ניתן אף לומר שהציבור בכללותו נמצא מאחורי "מסך של בערות" לגבי האפשרות שניקטו כנגדו הליכי גביה מבלי שיהיה באמת חייב לרשות כספים ולכן, לפי רולס הציבור צפוי להעדיף את הדפ"א המוצעת ככזו שיש בה להגן טוב יותר על אלו שמצבם הוא הגרוע ביותר. הרי בשני המקרים אלו שמצבם הוא הגרוע ביותר הם אלו שמבוצעים כנגדם הליכי גביה על לא עוול בכפם. ובדפ"א המוצעת מצבם של אלו טוב יותר.

שאלה 3

התיאורמה של קוז – כדי להצדיק התערבות חיצונית, יש להראות שהמדובר בסיטואציה שבה הצדדים אינם צפויים להגיע בעצמם לתוצאה היעילה, זאת אומרת, שכאשר אין הוצאות עסקה החשיבות של ההקצאה הראשונית היא פחותה, היות וצפוי מסחר בזכאות והיא צפויה להגיע לבעלים שהכי יעיל שהיא תהיה אצלו. אולם, כאשר צפויות הוצאות עסקה, יש להקצות את הזכאות באופן יעיל. הקצאה יעילה מתבססת על כך שאין לקבוע את המזיק והניזוק לפי ההתנהגות אלא לפי עלויות מניעת הנזק. המזיק יוגדר כצד שהוא מונע הנזק הזול והזכאות תוקצה לצד שהוא מונע הנזק היקר. בצורה זו צפוי מונע הנזק הזול לפעול למניעת הנזק.

סוף!

טיפים לתקופת בחינות:

הערכות מקדימה:

- לאגור חומרים איכותיים- מומלץ לעבוד עם 2 מחברות (לדוגמא אחת של האגודה ואחת של שנה קודמת של סטודנט מצטיין שאפשר לסמוך עליו)
- ללמוד לפחות 3 ימים לפני כל מבחן.
- אין תבנית קבועה ללמידה, זהו נושא אינדיווידואלי לכל אחד, אני אישית ממליץ לסכם פעם אחת את המחברות ובשאר הזמן פשוט לקרוא ולשנן.
- להקפיד לאכול ולישון כמו שצריך.
- לבנות לויז' יומי קבוע לכל תקופת המבחנים- מי שזקוק לשנ"צים שייערך בהתאם מראש.
- לא לוותר על הפסקות- אם זו הפסקה לשעה וחצי לתוכנית/משחק כדורגל זה יזרים אנרגיות חדשות לקראת הלמידה.
- לעבור על מבחנים לדוגמא ולראות שאתם מתמודדים איתם (אין צורך לפתור אותם באופן מלא, אלא לוודא שעולים על הנקודות המבוקשות)
- יום לפני מבחן להפסיק ללמוד בסביבות השעה 19.00 וללכת לישון כמו שצריך.

יום המבחן:

- לקום לפחות כשעה וחצי לפני המבחן, לחשב זמנים פקקים וכ"י... לא כדאי להכנס באיחור למבחן.
- לאכול ארוחת בוקר טובה.
- להגיע למכללה כחצי שעה בטרם המבחן ע"מ לבדוק את השיבוץ לכיתות (יפורסם על הלוחות ליד שאלתיאל)
- להביא אוכל + שתייה למבחן.
- להתייחס כמו שצריך להוראות השומרות במבחן... יש להקפיד על סידורי ישיבה (יושבים שורה כן שורה לא, רווח 2 כסאות בין נבחן לנבחן- על כסאות יש מדבקות שמור לנבחן)
- יציאה לשירותים- רק באישור שומרות ועם השומרות.
- שעון- הכי חשוב במהלך המבחן להיות בקשר עין עם השעון. עדיף להביא שעון מהבית.
- התחלת מבחן- קיבלנו את הטופס, 15 דק' ראשונות עוסקים בקריאה מעמיקה ובניתוח... לא ניגשים לכתוב ישר. קריאה ראשונה הבנה- קריאה שניה ניתוח סוגיות ע"ג הקייס.
- העתקות- מיותר לדבר ולא כדאי להתעסק עם זה כבר בשנה א'.
- הארכת זמן- למי שיש שיוודא שהבוחנות מכירות את האישור.
- חובה להביא ת.ז/כרטיס סטודנט למבחן.
- במהלך המבחן המתרגלים/מרצים יכנסו למבחן פעמיים בלבד.

לאחר המבחן:

- לא להתחיל להשוות מיותר, ובטח שלא להוריד את הראש, תמיד יוצאים בהרגשה לא טובה במבחן הראשון ותמיד מופתעים מהציון.
- לאכול ארוחה טובה.
- ללכת לישון
- להתחיל ללמוד למבחן הבא רק יום לאחר מכן..

שיהיה המון בהצלחה, מקווה שעזרתי.